

Az -e kérdő partikula használatáról múlt idejű feltételes módú igealakot tartalmazó beágyazott mellékmondatokban

Virovec Viktória

DE Nyelvtudományok Doktori Iskola

DE Angol-Amerikai Intézet

Sándor Lilla Kamilla

DE Angol-Amerikai Intézet

Összefoglaló

A tanulmányunkban a *V volna-e* és a *V-e volna* szerkezetek elfogadhatóságát tárgyaljuk. Az erre vonatkozó kérdőíves felmérésünkben a mátrixpredikátumnak és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondatának együttes hatását vizsgáltuk a két szerkezet elfogadhatóságára nézve. A változók a felmérésünkben az -e elhelyezkedése mellett a mátrixpredikátum jellege (bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, a mellékmondatban a beszélő egy vita tárgyát/kérdést idéz), valamint a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikátúra (az esemény megtörtént vagy nem történt meg) voltak. Azt feltételeztük, hogy a vizsgált szerkezetek elfogadhatóságát leginkább a mátrixpredikátum jellegének és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikátúrának az együttes hatása befolyásolja. Az eredmények alapján elmondható, hogy a bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátum esetén a *V-e volna* szignifikánsan elfogadhatóbb, ha a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg. A beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikátúra nem változtat azonban a mondatok megítélésén, ha a beszélő a mellékmondatban egy kérdést vagy egy vita tárgyát idézi. Mindez azt erősíti, hogy az -e pozíciójában tapasztalt variáció nemcsak stílus vagy regiszter kérdése, hanem grammatikai változók is befolyásolják.

Kulcsszavak: -e kérdő partikula, feltételes mondatok, *V volna-e*

1. Bevezetés¹

Tanulmányunkban a *V volna-e* és a *V-e volna* szerkezetek elfogadhatóságára vonatkozó kérdőíves felmérésünk eredményeit mutatjuk be. Korábban Kenesei (1992), Kassai (1994a), Kassai (1994b) és Schirm (2006) is foglalkozott a kérdéskörrel, ám egyikük sem vizsgálta azokat a grammatikai változókat, amelyek

¹ Köszönjük azoknak az anyanyelvi beszélőknek, akik önkéntesen részt vettek a kutatásunkban, továbbá kollégáinknak és ismerőseinknek, akik segítettek a felmérések terjesztésében. Köszönjük témavezetőnknek, Rákosi Györgynek a segítségét. Hálásan köszönjük Gyuris Beátának a segítséget és az értékes észrevételeket. Továbbá köszönettel tartozunk a tanulmány anonim bírálóinak is. Nélkülük ez a tanulmány a jelen formájában nem születhetett volna meg.

befolyásolhatják ebben a konkrét szerkezetben az *-e* elhelyezkedését. Ebben a tanulmányban '*q* lett(-e) volna(-e), ha *p* lett volna' szerkezetű beágyazott mellékmondatokat vizsgálunk. Amellett érvelünk, hogy leginkább a mátrixpredikátum jellegének és a beágyazott feltételes mondat mellékmondata (*ha-s* tagmondat) által kiváltott implikaturának az együttes hatása befolyásolja a partikula használatát ezekben a mellékmondatokban. Az alábbi példákban azt a szerkezetet aláhúzással jelöltük, amit jobbnak ítélnék. Amellett érvelünk, hogy az (1b)-ben mind a két szerkezet egyformán jó.

- (1) a. Nem tudom, hogy *megkapta volna-e/megkapta-e volna* az állást, ha időben elküldi a jelentkezését.
 b. Nem tudom, hogy *megkapta volna-e/megkapta-e volna* az állást, ha nem lennének befolyásos kapcsolatai.
 c. Az volt a vita tárgya, hogy *megkapta volna-e/megkapta-e volna* az állást, ha időben elküldi a jelentkezését.
 d. Az volt a vita tárgya, hogy *megkapta volna-e/megkapta-e volna* az állást, ha nem lennének befolyásos kapcsolatai.

Azt a hipotézist fogalmaztuk meg, hogy ha a mátrixpredikátum a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezi ki a mellékmondatban megfogalmazott állítással kapcsolatban, akkor a *V-e volna* szerkezet elfogadhatóbb, mint a *V volna-e*, ám ez a különbség elsősorban akkor tapasztalható, ha a *ha-s* tagmondat azt implikaturát váltja ki, hogy az esemény (*megkapta az állást*) nem történt meg (1a). Nem vártunk azonban különbséget a két szerkezet elfogadhatóságában akkor, amikor a *ha-s* tagmondat azt az implikaturát váltotta ki, hogy az esemény megtörtént (1b). Azokban az esetekben, amikor a beszélő egy kérdést vagy egy vita tárgyat idézi, a *V volna-e*-t vártuk szignifikánsan elfogadhatóbbnak a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikaturájától függetlenül (1c,d). A hipotéziseinket minden esetben introspektív adatok, illetve a korábbi felméréseink eredményei alapján állítottuk fel, melyeket a 2.2. részben részletesen ismertetünk.

Ezeket a hipotéziseinket kérdőíves felméréssel ellenőriztük, amit három lépésben értékeltünk ki. Első lépésben az összes kitöltő ítélete alapján teszteltük a hipotéziseinket, majd leszűkítettük a válaszadók körét azokra, akik nem utasították el egyik szerkezetet sem. Végül azoknak az értékeléseit vizsgáltuk, akik nem rendelkeztek konzisztens preferenciával egyik szerkezet felé sem, de éreztek különbséget a szerkezetek között. Minden lépésben definiáljuk, hogy mi alapján csökkentettük a válaszadók körét. Ez azért volt szükséges, mert nagy különbséget találtunk az egyes beszélők értékelései között. Úgy gondoltuk, hogy a konzisztens preferenciával nem rendelkező, de a két szerkezet között különbséget érző anyanyelvi beszélőket befolyásolják leginkább a tesztelt változók. Az ő esetükben minden hipotézisünk igazolást nyert. A kapott különbségek részletes és kidolgozott magyarázatára nem teszünk kísérletet a tanulmányban, ugyanakkor különbségeket azonosítunk a két mátrixpredikátum-típus² között, amelyek feltételezésünk szerint kapcsolatban állhatnak a partikula használatbeli különbségeivel.

² Fontosnak tartjuk itt megjegyezni, hogy a tanulmányban mátrixpredikátum-típus alatt a bizonyos mátrixpredikátumok különböző típusú használatát értjük. Például a *tudom* (múlt időben legalábbis) használható faktívan, és úgy is, hogy a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezze ki.

A tanulmányban részletes demográfiai adatokat közlünk, valamint rámutatunk a különböző életkori csoportok között tapasztalható különbségekre. Foglalkozunk az egyes szerkezeteket elutasítók és az egyes szerkezeteket konzisztensen preferálók életkori megoszlásával, továbbá minden hipotézisünket teszteltük a 18–39 évesek, valamint a 40. életévüket betöltöttök körében.

A tanulmányt a vonatkozó szakirodalom áttekintésével kezdjük, és ismertetjük a korábbi eredményeket, amiket a jelen kutatás előzményének tekintünk. A harmadik részben a mátrixpredikátum és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondatának együttes hatását vizsgáljuk. A negyedik fejezetben megfogalmazzuk a hipotéziseinket, valamint ismertetjük a kérdőíves felmérésünk eredményeit. Ebben a részben helyet kapnak még a demográfiai adatok is. Az ötödik fejezetben összefoglaljuk és értékeljük a kapott eredményeket. A tanulmányt egy rövid konklúzióval zárjuk.

2. Szakirodalmi háttér és a kutatás előzményei

2.1. Szakirodalmi háttér

A magyar nyelvben, míg a főmondati szerepű eldöntendő kérdő mondatok egyik jelölője az emelkedő-eső dallam, addig a beágyazott poláris kérdésekben az -e kérdő partikula kitétele kötelező (Kenesei 1992). A kérdő partikula az ómagyarban még a mondat végén helyezkedett el, amelyet az alábbi, Bécsi kódexből való példa illusztrál (2). Kenesei (1992), Gallasy (2003) és É. Kiss (2014) is arról ír, hogy a beszédhelyzettől függő, szabadabban módosítható szórend kialakulása, valamint az intonáció változása miatt a partikula a mondat vége felől a mondat eleje felé mozdult a főmondati kérdésekben. A partikula vándorlása sok évszázados folyamat eredménye, amely a középmagyar korra javarészt lezárult (É. Kiss 2014: 33).

(2) ismered a parancsolatokat-é?

Kenesei 1992: 635

Simonyi (1882), Fábricz (1981), Kenesei (1992) és Grétsy–Kemény (2005) szerint az -e a finit igealak jobb széléig jutott, amennyiben van ilyen a mondatban (3). Így a művelt köznyelvi használatban azt tekintik elfogadottnak, amikor az egy egységet alkotó múlt idejű feltételes módú igealak végére kerül a partikula.

-
- (i) a. Nem tudtam, hogy Péter eljött volna a bulimba, ha meghívom. (faktív)
 b. Nem tudtam, hogy Péter eljött volna-e a bulimba, ha meghívom.

(beszélői bizonytalanságot kifejező)

Az (ia)-ban bemutatott, faktív használat azonban egyes szám első személyű alany és jelen idejű ige esetén nem elérhető, ilyenkor ugyanis pragmatikai ellentmondás van a főmondat jelentése és a kijelentő mondat használati feltételei között. A jelen tanulmányban csak az (ib)-hez hasonló használatával foglalkoztunk a *tud*-nak (és a hasonló jelentésű predikátumoknak), így a továbbiakban a beszélő bizonytalanságát/információhiányát kifejező mátrixpredikátum-típus alatt a *tud* (és hasonló jelentésű mátrixpredikátumok) (ib)-ben bemutatott használatát értjük. Ugyanígy az idézett típus alatt olyan mátrixpredikátumokat értünk, amelyek jelentésük-nél fogva megengedik/megkövetelik, hogy alájuk egy (idézett) kérdést ágyazzunk be.

- (3) Nem tudom, hogy *megkaptam volna-e* az állást, ha nincs felsőfokú végzettségem.

Azonban gyakori a művelt köznyelvi használattól eltérő partikulás szerkezetek használata is (Schirm 2006: 139). Schirm (2006) részletesen tárgyalja az *-e* kérdő partikula használatában feltérképezett nyelvjárási különbségeket. Amellett érvel, hogy azokban a nyelvjárásokban, ahol a partikula egy, a művelt köznyelvi normától eltérő használata szabályosnak számít, ott jellemzően legalább kettő sajátos használat jelen van. A szerző szerint ez valószínűleg kapcsolatba hozható azzal, hogy ezekben a dialektusokban megmaradt a partikulának a figyelemfelkeltő, kiemelő funkciója (Schirm 2006: 145). É. Kiss (2004) amellett érvel, hogy a partikula művelt köznyelvi formától eltérő előfordulása abból fakadhat, hogy annak használatát úgynevezett diszjunktív szabály írja le, amely különféle mondat típusokra különféle előírást tartalmaz. A szerző szerint, ha egy jelenséget egy nyelvben csak diszjunktív szabály ír le, az arra utalhat, hogy az adott jelenség átmeneti, és szerkezeti átrendeződés van folyamatban (É. Kiss 2004: 20). A szerző megemlíti, hogy – mint ahogy az a (2) példában megfigyelhető – az *-e* kérdő partikula eredetileg a mondat végén állt, de a szórendi átrendeződés után a partikula helye máig nem rögzült a nyelvben. A művelt köznyelvben a ragozott igéhez, míg egyes nyelvváltozatokban a főhangsúlyt hordozó elemhez képest határozzák meg a helyét (É. Kiss 2004: 21). A nyelvhasználók hajlamosak az összetett igealakban a főigéhez (Kassai 1994a), bizonyos határozószókhöz, ragozott melléknevekhez (Schirm 2006), összetett állítmánynál a névszói részhez, tagadószóhoz, igekötős igénél az igekötőhöz, feltételes módú igealakoknál a ragozott ige után, a ragozatlan segédige előtt, igemódosítóhoz, valamint személyes névmáshoz is kapcsolni a kérdő partikulát, emellett többszörösen is előfordulhatnak egy kérdésben (Schirm 2014). Ez lehet az oka annak, hogy többen foglalkoztak a kérdő partikula ragozott igtől különböző mondatösszetevőkön való előfordulásával.

Kassai (1994b) szerint egy, a tagadószóval előforduló *-e* partikulát tartalmazó felmérésében résztvevő 850 fő 40%-a nem ítélte helytelennek a *nem-e* szerkezetet, továbbá a *V-e volna* szerkezetet is elfogadták. Kassai (1994a) egy másik felmérésében olyan szerkezeteket vizsgált, amelyekben az *-e* az összetett ige főigéjére, névszóra, a *nem-re* vagy az igekötőre került. A 49 résztvevő értékelései alapján a szerző egy rangsort állított fel a tesztelt mondatok között, amelyből kitűnik, hogy a *V-e volna* és a *nem-e* szerkezetek a legelfogadhatóbbak, mivel az 1. és 3. mondat *V-e volna*, míg a 2. és 4. mondat *nem-e* szerkezetet tartalmazott (Kassai 1994a: 128).

1. Nincs kipróbálva, hogy *lehetett-e volna* másképp csinálni.
2. Jó lenne tudni, hogy *nem-e lesz* vihar.
3. Nincs eldöntve, hogy *kellott-e volna* a példák közé betenni új kártyákat.
4. Az utas persze nem tudta, hogy *nem-e* én vagyok az ellenőr.

Kassai (1994b) az általa empirikus úton tapasztalt jelenségre két magyarázatot is ad. Az egyik szerint a partikula „az értelmileg nyomatékos állítmányi szerkezet fonetikailag hangsúlyos eleme mögött áll” (Kassai 1994b: 46), a másikban amellett érvel, hogy a partikula az értelmileg összefüggő szerkezetek végén helyezkedik el.

Kálmán (2015) felveti, hogy ha kisebb fonológiai súlyú elemek beférkőzhetnek az egyébként összetartozó ige és a *volna* közé (4), akkor „nyitva az út az -e szócska előtt is.”

(4) *Hoztam is volna*, ha lenne nekem.

Gyuris (2016) munkájában részletesen tárgyalja a partikula főmondati kérdésekben való elfogadhatóságát olyan dialektusokban, amelyekben az informális stílusban is megjelenik. Véleménye szerint a partikula használatát több tényező befolyásolja. Az egyik ezek közül a kontextusbeli evidencia, illetve az is befolyásoló tényező, hogy a kérdezőnek preferenciája van-e azzal kapcsolatban, hogy „a szemantikai értéknek megfelelő propozícióhalmaz melyik eleme fejezi ki a kérdésre adott választ egy bizonyos szituációban” (Gyuris 2016: 171). Gyuris (2017) amellet érvel, hogy az -e és a tagadószó együttes használata is hasonló tényezők meglétéhez köthető. A szerző szerint, ha az -e partikula és a *nem* egyszerre szerepelnek egy javaslatban (pl. *Nem hagyta-e ott a konyhában (esetleg)?*), az azt sugallja a hallgatónak, hogy a pozitív válasz helyes, de anélkül, hogy kifejezné, hogy a partnerének magától ugyanezre a következtetésre kellett volna jutnia (Gyuris 2017: 43). Gyuris (2016) amellet érvel, hogy az -e-s tagadott mondatoknak csak külső tagadás olvasatuk van, és nem kompatibilisek az úgynevezett belső tagadás olvasattal (Ladd 1981). A szerző továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy a belső tagadás inkompatibilis az inverzió hiányával (Gyuris 2016: 180). A *nem-e-t* tartalmazó mondatok művelt köznyelvi használatára ez nem igaz (pl.: *Nem-e elutazott János is?*).

Mindez azt bizonyítja, hogy a kérdő partikula különböző mondatösszetevőkön való használata nemcsak stílus vagy regiszter kérdése, hanem az -e pozícióját szemantikai és pragmatikai változók is befolyásolhatják.

2.2. A kutatás előzményei

Egy korábbi kutatás során Sándor (2021) a partikula alárendelt mellékmondatban való elhelyezkedésével foglalkozott, különös tekintettel a *V volna-e* és a *V-e volna* szerkezetek elfogadhatóságára. A legfőbb oka annak, hogy a partikulát beágyazott mellékmondatokban tesztelte, az, hogy ezekben az -e használata kötelező. Főmondati kérdésekben azonban a partikulát a beszélők egy része nem fogadja el, ezért a használatának kérdőíves tesztelése többször nehézségekbe ütközött.³

Sándor (2021) célja volt meghatározni, hogy milyen elemek kerülhetnek be az ige és a *volna* közé, valamint hogy az ige szótagszáma hogyan befolyásolja a vizsgált szerkezetek elfogadhatóságát. A hipotézisek a Magyar Nemzeti Szövegtárban (Oravecz-Várad-Sass 2014) elemzett adatok alapján kerültek felállításra, amelyeket Sándor (2021) előzetes (pilot) és a majd véglegesített felmérés során tesztelt. Az utóbbi kérdőívet online (Google) formában tölthették ki a válaszadók, amelyben olyan mondatpárokat kellett értékelniük, ahol vagy az ige és a *volna* közé egy kis fonológiai súlyú elem kerül be, vagy pedig ahol az ige és a *volna* között az -e partikula volt található. A mondatokat egyesével kellett értékelniük 1-től (elfogadhatatlan) 5-ig (teljesen elfogadható) terjedő skálán. A hipotézisek 92 kitöltő válasza alapján kerültek tesztelésre.

³ A tanulmányban leírt különbségeket a jövőben célunk főmondatokban is tesztelni.

A korpuszos adatok, valamint a felmérések is alátámasztják, hogy az ige és a *volna* között más kisebb fonológiai súlyú elemek (*is, én, még, el, ő, be, meg, csak, ki*) is megjelenhetnek. Ezek közül az MNSZ2-ben a leggyakoribb a *V is volna* szerkezet volt, hiszen az összes találathoz (n=912) viszonyítva ez 89%-ban fordult elő (Sándor 2021: 10). Hasonlóképpen ez a szerkezet volt a felmérések során a legelfogadottabb (Sándor 2021: 9) (5). Továbbá a felmérés során igazolást nyert az a hipotézis, miszerint akik elfogadnak egy kis fonológiai súlyú szót az ige és a *volna* között, azok az -e partikulát is jobban elfogadják.⁴

(5) Lehet, hogy *ugráltunk is volna* örömmünkben. (átlag: 4,39; szórás: 1,08)

Sándor 2021:17

Sándor (2021) egy másik, a *V volna-e* és a *V-e volna* szerkezeteket összehasonlító felmérésében alárendelt mellékmondatok egyesével való értékelését kérte 1-től (elfogadhatatlan) 5-ig (teljesen elfogadható) terjedő skálán. Az online (Google) felmérés során minimálpárokat tesztelt, a tesztmondatok egyik fele egy, míg a másik fele négy szótagú igealakokból álló szerkezeteket tartalmazott. A hipotézisek 87 kitöltő válasza alapján kerültek tesztelésre. Az eredményekből kiderült, hogy a kitöltők körülbelül 86%-a nem ítélte el konzisztensen az -e beférkőzését az ige és a *volna* közé. Ebből látszik, hogy a beszélők nagy többségének mind a két szerkezet elfogadható.

Sándor (2021) az MNSZ2-ben vizsgált *V volna-e* és *V-e volna* szerkezetre kapott találatokat szótagszám szerint csoportosította. Az ige szótagszámának növekedésével a *V volna-e* szerkezetre a találatok aránya csökken, míg a *V-e volna*-ra növekszik (Sándor 2021: 9). Ez alapján azt feltételezte, hogy a *V-e volna* szerkezet az ige szótagszámának növekedésével szignifikánsan elfogadhatóbb, amit kérdőíves felméréssel tesztelt. Ezzel szemben az előzőekben említett egy és négy szótagos igéket tartalmazó kérdőíves felmérés alapján elmondható, hogy a *V-e volna* szerkezet elfogadhatóságát az ige szótagszáma nem befolyásolja (Sándor 2021: 19). A felmérés adatainak elemzése során feltűnt, hogy a *V-e volna* elfogadhatóságát nem a szótagszám, hanem leginkább a mátrixpredikátum jellege határozza meg (Sándor 2021: 20).

2.2.1. A mátrixpredikátum jellege

Az MNSZ2-ben 2021 augusztusában végeztünk keresést. A duplikátumok kiszűrése után a *V volna-e* szerkezetre 2496 találatot kaptunk, amelyből mátrixpredikátumot 1338 tartalmazott. Az *V-e volna* szerkezetre 310 találatot kaptunk, amelyből mátrixpredikátumot 167 tartalmazott. Megvizsgáltuk mind a két szerkezet esetében, hogy melyek a leggyakoribb mátrixpredikátumok. A találatokat az alábbi táblázatban tüntetjük fel.

⁴ A *V-e volna* és a *V [] volna* szerkezetek között biztos (cor. 0,3) kapcsolat van, a korreláció statisztikailag szignifikáns (t-teszt: $t(918) = 9,65, p < 0,05$).

Leggyakoribb mátrixpredikátumok ⁵	találat (db)	az összes mátrixpredikátumot tartalmazó mondatához viszonyított arány
(Nem) azt kérdezi, (Meg)kérdezte, Kérdésként azt tettem fel, Tegyük fel a kérdést, Felvetem a kérdést, Arról faggattam, Puhatólódzott, Rákérdeztem, Érdeklődött, Kérdésem, Kérem én, Kérdezhetik, Rákérdeztem	222	17%
Nem tudom/tudja, Nem (lehet) tudni, Nem tudhatjuk	209	16%
A kérdés (nem) az (volt), (Felmerült/Felmerülhet/Adódik/Felvetődik/Előáll) a kérdés, Felveti/Fölvetette (a kérdést)	82	6%
Arra a kérdésre/Kérdésünkre/Arra a felvetésre/Kérdésére ...elmondta/ így válaszolt/ azt válaszolta/hangsúlyozta, Nemmel/Nem válaszolt arra a kérdésre	63	5%
Vitatkozunk azon, Vitatják, A vita arról szólt/folyt, Vita kerekedett/van köztük/tárgya, Vitatható, Amivel vitatkozhat	43	3%
Azon töprengék/tusakodok magamban/tűnődtem/gondolkoztam/morfondírozta Megfordult a fejemben, Elgondolkodott, Eltöprengett, Elgondolkodtak,	42	3%
Kérdés	41	3%
Kérdéses, Kétséges	32	2%
(Azt) szeretném tudni, (Arra vagyok) kíváncsi, (Arra) kíváncsi vagyok/lennék	25	2%
Azt már sosem tudjuk meg, (Már) (soha) nem derül ki	23	2%
Nem (volt) biztos/bizonyos, Nem vagyok biztos benne/abban	11	1%
Nagy kérdés, Nyitott kérdés	11	1%
Egyéb	534	39%

1. táblázat
A leggyakoribb mátrixpredikátumok
a V *volna*-e szerkezetet tartalmazó mondatokban

Leggyakoribb mátrixpredikátumok	találat (db)	az összes mátrixpredikátumot tartalmazó mondatához viszonyított arány
Az a kérdés, Kérdésként vetődik fel, (Felmerült) a kérdés	31	18%
Nem tudom, Nem tudhatom, Nem tudni	23	14%
Arra a kérdésünkre...így válaszolt/...azt mondta, Arra a kérdésre...kijelentette/úgy válaszolt/azt válaszolta, Kérdésére...így felelt	14	8%
Megkérdeztem, Azt kérdezte, Megkérdezvén, Föl kell tennünk a kérdést, Tette fel a kérdést, Megkérdezhető	10	6%

⁵ Az 1. és 2. táblázat ezen oszlopában példaként szereplő főmondatok a leggyakoribbak a találatok közül. Az átláthatóság érdekében ebben az oszlopban nem tüntettük fel azokat az MNSZ2-ben szereplő mátrixpredikátumokat, amelyek a táblázatban lévőkthől igeidőben, személyragban, szórendben vagy névelőhasználatban tértek el a táblázatban szereplő szerkezetektől.

Leggyakoribb mátrixpredikátumok	találat (db)	az összes mátrixpredikátumot tartalmazó mondatához viszonyított arány
Nagy kérdés/ Nyitott kérdés	9	5%
Kérdés	8	5%
Kérdéses/Kétséges	7	4%
(Arra) kíváncsi vagyok	6	4%
(EI)gondolkodtam, (EI)gondolkoztam	5	3%
Nem derült ki	5	3%
Folyt a vita, Azon lehet vitatkozni, Azt vitatni	3	2%
Nem (vagyok) biztos	3	2%
Egyéb	43	26%

2. táblázat

A leggyakoribb mátrixpredikátumok a V-e *volna* szerkezetet tartalmazó mondatokban

A találatok egyesével való megvizsgálása után a mondatokat két nagy típusra osztottuk: külön kezeltük azokat a mondatokat, amelyekben a beszélő a bizonytalanságát/információhiányát fejezte ki, és azokat, amelyekben a beszélő egy kérdést vagy egy vita tárgyát idézte a mellékmondatban. Ezekhez a mondatokhoz jellemzően különböző mátrixpredikátumok társultak.

A korpuszból gyűjtött adatokból is jól látszik, hogy a kérdőmondat beágyazása gyakori azokban az esetekben, amikor a mátrixpredikátum (*nem tudom/kérdéses*) a beszélő bizonytalanságát vagy információhiányát fejezi ki a *volná*-t tartalmazó mellékmondatban megfogalmazott állítással kapcsolatban, amelyet az alábbi példával szeretnénk illusztrálni (6).

- (6) a. Nem tudom, hogy a híres költő *írt volna**(-e) verset a megkeresésünkre.
 b. Nem tudtam, hogy a híres költő *írt volna*(-e) verset a megkeresésünkre.
 c. János nem tudja, hogy a híres költő *írt volna*(-e) verset a megkeresésünkre.

A bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátum esetén a főmondat alá mind kijelentő, mind kérdő mondat beágyazható. A (6a) esetében nem a mátrixpredikátum jellege miatt nem ágyazható be alá kijelentő mondat, hanem azokban az esetekben, amelyekben a mondat a beszélő (jelenbeli) bizonytalanságát fejezi ki, pragmatikai ellentmondás van a főmondat jelentése és a kijelentő mondatok használatának feltételei között. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy Sándor (2021) kutatásában és a jelen kutatásban is csak egyes szám első személyű, jelen idejű mátrixpredikátumokat teszteltünk.

Azonban az *azt kérdezte/arról vitatkoztak* kezdetű mátrixpredikátumok alá csak kérdő mondat ágyazható be jelentésükből adódóan. Ezekben az esetekben egy korábban elhangzott kérdést vagy vita tárgyát idézi a beszélő. Mivel ezek a mondatok eredetileg is kérdő mondatként hangoztak el (egy vita tárgya is egy kérdés), ezért kijelentő mondatként nem idézhetőek. A *nem azt kérdezte/nem azon vitatkoztak* alá továbbra is csak kérdő mondat ágyazható be, hiszen a beszélő továbbra is egy kérdést idéz, csak azt állítja, hogy az nem hangozott el.

- (7) a. Azt kérdezte, hogy *eljött-e volna* János a buliba, ha meghívom.
 b. Azt nem kérdezte, hogy *eljött-e volna* János a buliba, ha meghívom.

Azt, hogy ezek a mátrixpredikátum-típusok különböző tulajdonságokkal rendelkeznek, Kenesei (1992) eredményei is alátámasztják. A szerző a HKM (*hogy* kötőszavas mellékmondatok) tulajdonságaival és a különböző HKM-et tartalmazó mondatok szintaktikai szerkezetével foglalkozott. Az általa vizsgált tulajdonságok közül az egyik, a *hogy* kötőszó elhagyhatóságának feltétele, az úgynevezett kettős-pontos stílus. Kenesei (1992) a HKM-ek esetében a *hogy* kötőszó elhagyhatóságának feltételeit külső és belső feltételekre bontja. Az egyik feltétel, amely a szerző szerint bármely külső feltételt képes lehet felülírni, a következő: „ha ugyanis az alárendelés kérdő tagmondat, akkor a *hogy*-ot a HKM-nek szinte bármilyen helyzetében el lehet hagyni” (Kenesei 1992: 620).

- (8) a. Nem tudom, (hogy) *eljött-e volna* velünk.
 b. Kérdéses, (hogy) *eljött-e volna* velünk.
 c. Azt kérdezte, (hogy) *eljött-e volna* velünk.
 d. Azon vitatkoztak, (hogy) *eljött-e volna* velünk.

A szerző az (8)-ban bemutatott jelenségre azt a magyarázatot adja, hogy ezekben a szerkezetekben ugyan jelen van a *hogy*, de fonetikailag üres.

Érdekes lehet azonban, hogy a két mátrixpredikátum-típus között alapvető különbség, ahogyan ezt már korábban tárgyaltuk, hogy a bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátumok alá kijelentő mondat is beágyazható, ekkor a *hogy* kötőszó nem elhagyható (9).

- (9) a. Nem tudtam/Kérdéses volt, *(hogy) *eljött volna* velünk.
 b. Nem tudtam/Kérdéses volt, *(hogy) az igaz, hogy *eljött volna* velünk.

A *nem tudom* esetében ez a tagadással (is) magyarázható lehetne, ugyanis Kenesei (1992) feltételei között szerepel az, hogy ha a főmondat igéje tagadva van, és azt a HKM közvetlenül követi, a *hogy* nem elhagyható. A *kérdéses* esetében azonban nem ez a helyzet, tehát a mátrixpredikátum nem tagadott, továbbá a *tudom* esetében sem elhagyható a *hogy*.

- (10) a. Azt tudom, *(hogy) *eljött volna* velünk.
 b. Azt tudom, *(hogy) az igaz, hogy *eljött volna* velünk.
 c. Úgy tudom, (hogy) *eljött volna* velünk.
 d. Úgy tudom, (hogy) az igaz, hogy *eljött volna* velünk.

A (10)-ben megfigyelhető jelenséget a szerző azzal magyarázza, hogy „a kötőszó törölhetőségének egyik feltétele az, hogy a beágyazott mondat igéje a hangsúlykerülő osztályból származzon, és az utalósót semleges mondatban az inkorporált bővítményében tartalmazza” (Kenesei 1992: 617). Ha pedig az *úgy*-ot *az*-ra cseréljük (10c), elveszti semleges hangsúlyozását, és az *az*-t vagy a *tudom*-ot fókuszként kell értelmezni. Szintaktikailag ez azzal magyarázható, hogy „a fókuszos mondat ragozott igéje más pozíciót foglal el a szintaktikai szerkezetben, mint a semlegesé, vagyis – annak ellenére, hogy látszólag közvetlenül a HKM előtt van – nem a HKM testvércsomópontjában található” (Kenesei 1992: 618). Ez pedig azt jelenti, hogy a két mátrixpredikátum-típushoz különböző szintaktikai szerkezet

társítható. Hiszen a *nem tudom/kérdéses* esetén az alá beágyazott mondat típus határozza meg a *hogy* kötőszó törölhetőségét, míg az idézett esetben a mátrix-predikátumok (jelentése) miatt alájuk csak kérdő mondat ágyazható be, tehát a *hogy* mindig törölhető. Ez is egy jelentős különbség az általunk azonosított két mátrixpredikátum-típus között.

A két mátrixpredikátum közötti különbségtételt Sándor (2021) adatai is alátámasztják. Felmérésében a (11a) és (11b) példákhoz hasonló mondatok esetében, amelyekben a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezte ki, nem volt szignifikáns különbség a két szerkezet elfogadhatósága között (t-teszt: $t(86) = -0,65$, $p > 0,05$).

- (11) a. Nem tudom, hogy a híres költő *írt volna-e* verset a megkeresésünkre.
(3,16; 1,47)
b. Nem tudom, hogy a híres költő *írt-e volna* verset a megkeresésünkre.
(3,32; 1,56) Sándor 2021:20

Ezzel szemben az *arról kérdezték/megkérdezte/nem tisztázták/arról vitáztak* kezdetű mátrixpredikátumú mondatok esetében az *V volna-e* volt szignifikánsan elfogadhatóbb (t-teszt: $t(86) = 3,41$, $p < 0,05$).

- (12) a. A hegymászót arról kérdezték, hogy *vállalkozott volna-e* egy veszélyes expedícióra. (3,93; 1,44)
b. A hegymászót arról kérdezték, hogy *vállalkozott-e volna* egy veszélyes expedícióra. (3,08; 1,42)

Sándor 2021: 20

2.2.2. A beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata

Abban az esetben, amikor a mátrixpredikátum a beszélő bizonytalanságát (információhiányt) fogalmaz meg, a mondatok kétféleképpen fejezhetők be, amely befolyásolja a partikula elhelyezkedését. Egyrészt a beágyazott feltételes mondat mellékmondata implikálhatja azt, hogy az esemény (*átmentem a vizsgán*) nem történt meg, mint a (13)-as példa esetében.

- (13) Nem tudom, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha elmegyek.

Sándor 2021: 23

Azt az állításunkat, hogy ezek implikatúrák, és nem a mondott jelentés részei, ezért törölhetők, a következő példával szeretnénk erősíteni:

- (14) a. Nem tudom, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha elmegyek. De jó döntés volt, hogy nem mentem el és Józsit küldtem el magam helyett, így biztos átmentem.
b. Nem tudom, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzeted. Kár, hogy ideadtad, mert mindent rosszul írtál le benne, így megbuktam.

Másrészt a beágyazott feltételes mondat mellékmondata kiválthatja azt az implikatúrát is, hogy az esemény megtörtént, és ehhez képest fogalmazunk meg egy irreális feltételt.

- (15) Kérdéses, hogy átmentem volna-e/átmentem-e volna a vizsgán, ha nem kapom meg tőled azt a jó jegyzetet.

Sándor 2021: 22

Ez a két különböző implikátúra (*az esemény megtörtént/nem történt meg*) azonban nemcsak a bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátumok esetében lehet jelen, hanem azokban a mondatokban is, amelyekben a beszélő egy kérdést vagy egy vita tárgyát idézi (16).⁶

- (16) a. Azon vitatkoztak, hogy átmentem volna-e/átmentem-e volna a vizsgán, ha elmegyek.
b. Azt kérdezték, hogy átmentem volna-e/átmentem-e volna a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzeted.

A két különböző implikátúra lehetősége tehát önmagában nem magyarázza az empirikus úton talált különbségeket, de hatással lehet a partikula megítélésére. Így elvethető az a hipotézis, hogy a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikátúra megléte és annak jellege önmagában befolyásolja a partikula helyét. A következőkben a kapott eredmények alapján újabb hipotéziseket fogalmazunk meg arra vonatkozóan, hogy hogyan befolyásolhatja a mátrixpredikátum jellegének és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata (*ha-s* tagmondat) által kiváltott implikaturának az együttes hatása a partikula elhelyezkedését a mondaton belül.

3. A mátrixpredikátum és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondatának együttes hatása

Mind a kettő, az előzőekben bemutatott mátrixpredikátum-típus esetében befejezhető a mondat kétféleképpen: úgy, hogy a *ha-s* tagmondat azt az implikaturát váltja ki, hogy a főmondatában megfogalmazott esemény megtörtént, és úgy is, hogy nem ment végbe. Ebben a részben a mátrixpredikátum és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondatának a partikula helyére gyakorolt együttes hatását vizsgáljuk.

3.1. A mátrixpredikátum a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezi ki

A *tudom* és *nem kérdéses* mátrixpredikátumok alá kijelentő (17a és 17b) és kérdő mondat (17c, 17d) is beágyazható.

- (17) a. Tudom, hogy *átmentem volna* a vizsgán.
b. Nem kérdéses, hogy *átmentem volna* a vizsgán.
c. Tudom, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán.
d. Nem kérdéses, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán.

⁶ Köszönjük Dóla Mónika javaslatát, hogy a két különböző implikátúra lehetőségét azokban a mondatokban is vizsgáljuk, amelyekben a beszélő egy kérdés/vita tárgyát idézi.

A (17a) és (17b) példákban kijelentő mondatot ágyazunk be a mátrixpredikátum alá, ezért a partikula nem jelenik meg a mondatban. Ezekben a példákban az esemény nem történt meg, a beszélő nem ment át a vizsgán. A (17c) és (17d) mondatok pedig azt fejezik ki, hogy a beszélő tudja/nem kérdéses számára, mi a(z igaz) válasz a beágyazott kérdő mondatra. Az utóbbi mondatok kontextus nélkül kevésbé informatívnak tűnhetnek, de bizonyos kontextusokban teljesen természetes megnyilatkozások.

- (18) Hidd el, tudom/nem kérdéses számomra, hogy *átmentem volna-e* a vizsgán, ne próbáld nekem az ellenkezőjét bebizonyítani.

A (18)-ban a beszélő arra utal, hogy képes eldönteni a beágyazott kérdésről, hogy igaz-e vagy nem. A (19)-beli mátrixpredikátumok alá, mint ahogyan azt korábban már említettük, a főmondat jelentése és a kijelentő mondatok használatának feltételei között meglévő pragmatikai ellentmondás miatt kijelentő mondat nem, csak kérdő ágyazható be, ahogyan a (19a) és a (19b) példában is láthatjuk. Ekkor a főmondat vagy a beszélő információhiányát, vagy a bizonytalanságát fejezi ki.

- (19) a. #Nem tudom, hogy *átmentem volna* a vizsgán.
 b. #Kérdéses, hogy *átmentem volna* a vizsgán.
 c. Nem tudom, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán.
 d. Kérdéses, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán.

A (19c) és (19d) mondatok implikálhatják azt a hallgató számára, hogy a beszélő átment a vizsgán, és azt is, hogy nem. Azt, hogy melyik a valószínűbb, a *ha*-tagmondatban megfogalmazott feltétel (pl. mégsem kapom meg a barátom kiváló jegyzetét/mégis elmegyek a vizsgára) vagy a megnyilatkozás kontextusa segíthet eldönteni. Legyen a mátrixpredikátum alá beágyazott tagmondat szerkezete a következő '*q* lett(-e) volna(-e), ha *p* lett volna', ahol *p* a *ha*-s mondatban megfogalmazott feltétel. A $\neg p$ igaz a mi világunkban, ez az implikátúra abból ered, hogy rákérdezzünk a feltételes mondat igazságára. Jelölje *r* (*q* vagy nem *q*) azt az állítást, amely igaz a mi világunkban. A beszélő szerint az, hogy *r* a helyzet, az a $\neg p$ következménye. Az, hogy melyik eset van/valószínűbb, azt a hallgató akkor tudja kikövetkeztetni, ha van egy prototipikus kapcsolat $\neg p$ és *q* vagy $\neg p$ és $\neg q$ között. Ha ez a prototipikus kapcsolat kikövetkeztethető, akkor a hallgató meg tudja állapítani, hogy *r* a *q*-val vagy a $\neg q$ -val azonos. Ez természetesen nem minden esetben áll fenn.

- (20) Nem tudom, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán, ha nem csalogok.

A (20) implikálhatja azt, hogy *átmentem*, mert sikerült csalognom a vizsgán, de azt is, hogy megbuktam, mert az oktató csaláson kapott. Tehát ebben az esetben a $\neg p$ és *q*, valamint a $\neg p$ és $\neg q$ közötti prototipikus kapcsolat hiányában az implikátúra nem egyértelmű/nem létezik. Természetesen lehetnek olyan kontextusok, amelyekben a hallgató számára egyértelműen eldönthető, hogy (20)-ban az esemény (*átmentem a vizsgán*) megtörtént vagy sem.

A következőkben a két különböző implikátúrával rendelkező mondat közötti különbségeket tárgyaljuk. Amellett érvelünk, hogy a beszélő bizonytalanságát kifejező mátrixpredikátum esetében a partikula használatára hatással lehet az,

hogy az esemény megtörtént vagy sem. Nevezetesen, hogy a (19c) és a (19d) esetében az *átmentem-e volna* használata valószínűbb/preferált-e, ha $r \neg q$ -val egyenlő.

3.1.1. A mátrixpredikátum a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezi ki, és a ha-s tagmondat azt az implikaturát váltja ki, hogy az esemény nem történt meg

Tekintsük a következő mondatot!

(21) Ha elmentem volna, *átmentem volna* a vizsgán.

Ha a beszélő azt akarja kifejezni, hogy erős evidenciával rendelkezik azzal kapcsolatban, hogy milyen kapcsolat áll fenn az alternatív premissza és az alternatív következmény között, akkor használhatja (22)-t.

- (22) a. Tudom, hogy *átmentem volna* a vizsgán, ha elmentem volna.
= Tudom, hogy az igaz, hogy *átmentem volna* a vizsgán, ha elmegyek.
b. Tudom, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán, ha elmentem volna.
= Tudom, hogy mi a(z igaz) válasz arra, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán, ha elmegyek.

(22a) azt fejezi ki, hogy az alternatív premissza és az alternatív konklúzió közötti pozitív ok-okozati kapcsolat meglétében a beszélő biztos (*ha elmegyek* \rightarrow *átmentem volna a vizsgán*). Ennek a kapcsolatnak a fennállását azonban meg is kérdőjelezheti a beszélő (23). Azokban az esetekben azonban, amelyekben a (22)-beli mátrixpredikátum tagadott, a partikula kitétele pragmatikai okokból kötelező, alá csak kérdő mondat ágyazható be.

(23) Nem tudom, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha elmegyek.

A miénkhez nagyon hasonló világokban, amelyek csak egy dologban térnek el a miénktől, mégpedig, hogy azokban a feltételnek más az igazságértéke ($\neg p$), (24a) esetében a mondat azt jelenti, hogy a következmény igazságértéke is ellentétes ($\neg q$). (24b) esetében a mondat azt implikálja, hogy q nem történt meg, tehát $r = \neg q$. (24c) és (24d) esetében a beágyazott mondatban megfogalmazott esemény vagy megtörtént, vagy sem, tehát r lehet q -val vagy $\neg q$ -val egyenlő.

- (24) a. Tudom, hogy az igaz, hogy q megtörtént volna, ha p bekövetkezik.
($\rightarrow p$ nem következett be és q sem)
b. Nem tudom, hogy az igaz-e, hogy q megtörtént volna, ha p bekövetkezik.
($\rightarrow \neg p$ és $r = \neg q$)
c. Tudom, hogy mi a(z igaz) válasz arra, hogy q megtörtént-e volna/megtörtént volna-e, ha p bekövetkezik.
($\rightarrow p$ nem következett be, q vagy bekövetkezett, vagy sem)
d. Nem tudom, hogy mi a(z igaz) válasz arra, hogy q megtörtént-e volna/megtörtént volna-e, ha p bekövetkezik.
($\rightarrow \neg p$, és $r = q$ vagy $r = \neg q$)

3.1.2. A mátrixpredikátum a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezi ki, és a *ha-s* tagmondat azt az implikaturát váltja ki, hogy az esemény megtörtént

Ha a következmény megtörtént, de a bekövetkeztére hatással lehetett volna a feltétel, a következő mondat fogalmazható meg:

- (25) Nem tudom, hogy átmentem volna-e/átmentem-e volna a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.

A miénkhez nagyon hasonló világok között, amelyekben a *p* feltételnek (nem kapom meg a jegyzeted) az igazságértéke *igaz*, vannak olyanok, amelyekben *q* (átmentem a vizsgán) *igaz*, és olyanok is, amelyekben *hamis*. A beszélő tudja, hogy a mi világunkban átment a vizsgán, ezért (26a) a kívánt implikatura mellett nem fogalmazható meg, hiszen a mondat azt implikálja, hogy nem ment át a vizsgán, mivel a jegyzet nem volt megfelelő. (26b) használható.

- (26) a. #Tudom, hogy *átmentem volna* a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.
b. Tudom, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.

Abban az esetben, ha a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata azt az implikaturát váltja ki, hogy az esemény megtörtént, a mátrixpredikátum alá kijelentő mondat nem ágyazható be az eredeti implikatura megtartásával (26a).⁷ Amellett érvelünk, hogy az eredeti implikaturát (az esemény megtörtént, tehát átmentem a vizsgán) (26a)-hoz hasonlóan (27a) sem képes kifejezni. Tehát a beszélő bizonytalanságát kifejező mátrixpredikátumok esetében csak (27b) érhető el, ha a *ha-s* tagmondat azt implikálja, hogy az esemény megtörtént.

- (27) a. #Nem tudom, hogy az igaz-e, hogy *átmentem volna* a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.
b. Nem tudom, hogy mi a(z igaz) válasz arra, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.

3.2. A beszélő egy vita tárgyát vagy egy kérdést idéz

Az idézett esetben a mátrixpredikátumok alá csak kérdő mondat ágyazható be, azok jellegéből adódóan, a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikaturától függetlenül.

⁷ Ez alól kivételt képezhetnek az *akkor is-t* tartalmazó mondatok. De ezekben a mondatokban ez a jelentés (a beszélő átment a vizsgán) az *akkor is* jelentés miatt elérhető, és már a *tudom* mátrixpredikátum esetén is jelen van.

- (i) a. Tudom, hogy akkor is átmentem volna a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.
b. Nem tudom, hogy akkor is átmentem-e volna/átmentem volna-e a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.

Mi azonban *akkor is-t* tartalmazó mondatokat nem vizsgáltunk. Érdekes kérdés lehet a továbbiakban, hogy a szerkezet használata hogyan befolyásolja az anyanyelvi beszélők ítéleteit.

- (28) a. Péter megkérdezte, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán.
 b. Péter nem kérdezte meg, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán.

Ezekhez a mondatokhoz kétféle implikátúra társítható a főmondati predikátumtól függetlenül, (28a) és (28b) is befejezhető úgy, hogy a mondat azt implikálja, hogy az esemény megtörtént, és úgy is, hogy az nem következett be. A mondatok jelentését a (29c) tartalmazza.

- (29) a. Péter megkérdezte/Péter nem kérdezte meg, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha nem kapom meg a jegyzetedet.
 b. Péter megkérdezte/Péter nem kérdezte meg, hogy *átmentem volna-e/átmentem-e volna* a vizsgán, ha elmegyek.
 c. Megkérdezte/nem kérdezte meg azt, hogy *q megtörtént-e volna/megtörtént volna-e*, ha *p* bekövetkezik. ($\rightarrow p$ nem következett be, *q* vagy bekövetkezett, vagy sem)

Összességében tehát elmondható, hogy az idézett esetben sem a partikula megjelenése, sem a különböző implikátúrák megléte nem függ a mátrixpredikátumtól, tehát mind a partikula, mind a két különböző implikátúra létezésének lehetősége már az eredeti, később idézett kérdés esetében jelen lehet/van. Ez ugyanakkor nem feltétlenül igaz azokban az esetekben, amelyekben a beszélő a bizonytalanságát (információhiányát) fejezi ki a beágyazott mellékmondatban megfogalmazott proposícióval kapcsolatban. Ezeknek a mondatoknak az esetében az (egyes szám első személyű) főmondati predikátum tagadott vagy állító volta és az implikátúra befolyásolja a főmondati predikátum alá beágyazható mondatok típusát. Az alábbi táblázat összefoglalja, hogy hogyan.

	az esemény NEM történt meg	az esemény megtörtént
Beszélői bizonyosságot fejezi ki: <i>Tudom, hogy/Nem kérdéses, hogy</i>	kijelentő és kérdő mondat is beágyazható	csak kérdő mondat ágyazható be
Beszélői bizonyosság hiányát fejezi ki: <i>Nem tudom, hogy/Kérdéses, hogy</i>	csak kérdő mondat ágyazható be	csak kérdő mondat ágyazható be
Idézett, a főmondati predikátum tagadott/állító voltától függetlenül	csak kérdő mondat ágyazható be	csak kérdő mondat ágyazható be

3. táblázat

A mátrixpredikátum és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikátúra hatása a beágyazható mondat típusára

A táblázatból szembetűnő lehet, hogy az egyetlen eset, amelyben a kijelentő mondat beágyazása lehetséges, az, amelyben a mátrixpredikátum bizonyosságot fejez ki, és a *ha*-s tagmondat azt az implikátúrát váltja ki, hogy az esemény nem történt meg.

Korábbi eredményeinket (Sándor 2021), a jelen fejezetben tárgyalt jelenségeket, illetve introspektív adatokat alapul véve fogalmaztuk meg a következő részben

ismertetett hipotéziseinket. Azt várjuk, hogy a beszélő bizonytalanságát/információhiányát kifejező mátrixpredikátum esetében a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikátúra befolyásolja a partikula helyének megítélését. Nevezetesen, ha a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg, a V-e *volná-t* érzik jobbnak a beszélők. Amellett érvelünk, hogy (30)-hoz kétféle jelentés is társítható.

- (30) Nem tudom, hogy *átmentem-e volna/átmentem volna-e* a vizsgán, ha készülök rá.
- Nem tudom, hogy az igaz-e, hogy *átmentem volna* a vizsgán, ha készülök rá.
 - Nem tudom, hogy mi a(z igaz) válasz arra, hogy *sikerült-e volna/sikerült volna-e* a vizsgám, ha készülök rá.

A (30) esetében pedig a V-e *volna* preferált. Ez az egyedüli olyan eset, amelyben a partikula abban az esetben kerül a mondatba, amikor a főmondati predikátum a beszélő bizonytalanságát fejezi ki (tehát akkor válik elengedhetetlenné a kérdés mondat beágyazása). A mondat esetében a (30a) és a (30b) jelentés is lehetséges. A (30a)-ban a beszélő azt próbálja hangsúlyozni, hogy az kérdéses számára, hogy 'az igaz-e, hogy átment volna', és ezt az *átment-e volna* inkább képes kifejezni.

Továbbá azt várjuk, hogy akkor, ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény megtörtént, akkor a felmérés résztvevői nem éreznek különbséget a szerkezetek között. Ugyanakkor az idézett esetben a V *volna-e-t* gondoltuk elfogadhatóbbnak. Az alábbi táblázatban a felmérés során tesztelt változókat foglaltuk össze, és félkövérrrel emeltük ki az általunk jobbnak érzett szerkezeteket.

mátrixpredikátum jellege	bizonytalanság/információhiány				egy kérdés vagy egy vita tárgya idézett			
	megtörtént		nem történt meg		megtörtént		nem történt meg	
az -e elhelyezkedése	V volna-e	V-e volna	V <i>volna-e</i>	V-e volna	V volna-e	V-e <i>volna</i>	V volna-e	V-e <i>volna</i>

4. táblázat

A felmérésben tesztelt változók

4. A felmérés

4.1. Előzetes felmérés

Az előzetes felmérés célja az volt, hogy kiszűrjük azokat a mondatokat, amelyek nem rendelkeznek (egyértelmű) implikátúrával, valamint az, hogy megtaláljuk a válaszadók számára legtermészetesebb mondatokat. Mivel az ezt követő felmérésben (4.3. *A felmérés módszere*) a mondatok implikátúrája az egyik változó volt, ezért különösen fontosnak tartottuk a mondatok előtesztelését annak biztosítása érdekében, hogy a felmérés során megbízható eredményeket kapjunk.

Az előzetes felmérés során kiválasztottuk azt a tizenkét mondatpárt, amelyeket az ezt követő felmérésben teszteltünk. A Google kérdőívvel végzett felmérésünkben a kitöltők huszonnégy mondatot és alattuk két kijelentést láthattak. Feladatuk az volt, hogy eldöntsék a mondatok alatt található két kijelentésről, hogy azokat a mondat elhangzása után mennyire tartják valószínűnek. A két kijelentés minden esetben egymás mondatszintű tagadása volt.

- (31) Azon vitakoztak, hogy Anna *kapott volna-e* szerepet, ha nem támogatja a filmet.
- Anna kapott szerepet.
 - Anna nem kapott szerepet.
- (32) Arról vitáztak, hogy a vállalat *kapott volna-e* engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.
- A vállalat kapott engedélyt a fejlesztésre.
 - A vállalat nem kapott engedélyt a fejlesztésre.

A felmérésben 1-től 4-ig terjedő skálát használtunk, ahol a 4-es azt jelentette, hogy nagyon valószínű, hogy a kijelentés igaz, míg az 1-es, hogy szinte lehetetlen, hogy igaz. A kérdőívet negyven fő töltötte ki.

A mondatok közül tizenkettőt választottunk ki két kritérium alapján. Az egyik az volt, hogy az adott mondat alatt található két kijelentésre adott értékelések átlagának a különbsége abszolút értékben elérte-e az 1,5-öt. Másrészt pedig megvizsgáltuk mondatonként, hogy a kitöltők hány százaléka ítélte a mondatok implikaturáját úgy, ahogyan azt előzetesen vártuk. Ez alatt azt értjük, hogy például a (31)-es példában az (a), míg a (32)-es példában a (b) implikaturára adtak legalább hármast, vagy annál jobb értékelést. Ezt a kritériumot azok a mondatok teljesítették, amelyek esetében a kitöltők minimum 65%-a döntött az adott implikatura mellett, tehát hármast vagy annál jobb értékelést adott rá. Az ezt követő kérdőívbe (4.3. *A felmérés módszere*) csak azt a tizenkét mondatot választottuk, amelyekre mind a két kritérium egyszerre teljesült. Fontos megjegyezni, hogy három esetben megváltottattuk a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondatát, mivel a minél egyértelműbb implikaturára törekedtünk.

4.2. Hipotézisek

Az alábbi hipotéziseinket az előzetes eredmények (Sándor 2021) és az introspektív adatok alapján állítottuk fel.

A V *volna-e* és a V-*e volna* egymáshoz viszonyítva

H1. Ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikatura az, hogy az esemény megtörtént, akkor a két szerkezet egyformán elfogadható.

- (33) Kérdéses, hogy Pál *maradt volna-e*/*maradt-e volna* a buliban, ha nem ismerkedik meg egy szép lánnyal.

H2. Ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki és a beágyazott feltételes mondat mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg, akkor a *V-e volna* elfogadhatóbb.

(34) Kérdéses, hogy Pál *maradt volna-e/maradt-e volna* a buliban, ha nem telefonál neki az anyukája.

H3. Ha a mátrixpredikátum egy kérdés vagy egy vita tárgyát idézi, akkor a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikaturától függetlenül a *V volna-e* szerkezet elfogadhatóbb.

(35) Azon vitatkoztak, hogy Pál *maradt volna-e/maradt-e volna* a buliban, ha nem ismerkedik meg egy szép lánnyal.

A tesztelt változók hatása a szerkezetek elfogadhatóságára önmagukhoz viszonyítva

H4. Ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, akkor a *V-e volna* önmagához képesti elfogadhatóságát befolyásolja a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikatura.

H5. Ha a mátrixpredikátum egy kérdés vagy egy vita tárgyát idézi, akkor a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikatura nem befolyásolja a szerkezetek megítélését önmagukhoz képest.

Az adott szerkezetek önmagukhoz való hasonlításával (*V-e volná-t* a *V-e volná-hoz*, a *V volna-e-t* a *V volna-e-hez*) az volt a célunk, hogy ne csak az egymáshoz viszonyított elfogadhatóságát mutassuk meg, hanem tárgyaljuk azt is, hogy az egyes szerkezetek önmagukhoz viszonyított megítélése hogyan módosul különböző változók esetén. Például, ha a mondat azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg, akkor a *V-e volna* elfogadhatóbb-e, mint ha azt, hogy megtörtént. Ez azért is fontos, hogy igazoljuk, hogy a grammatikai változók nemcsak a szerkezetek egymáshoz viszonyított megítélésére gyakorolnak hatást, hanem az önmagukhoz viszonyítottira is, ezáltal egy átfogóbb képet kaphatunk a szerkezetek használatára vonatkozóan.

4.3. A felmérés módszere

A hipotézisek tesztelésére egy online (Google) kérdőívet készítettünk. A kérdőív huszonnégy tesztmondatot tartalmazott, amelyek tizenkét minimálpárt alkottak. Ezek csak a partikula elhelyezkedésében különböztek egymástól (a főigén vagy a *volná-n* helyezkedett el), továbbá két, a standard magyar nyelvben teljes mértékben grammatikus ellenőrző és nyolc figyelemelterelő mondatot is tartalmazott a kérdőív. A kitöltők egyszerre csak egy mondatot láthattak, nem lépkedhettek a mondatok között. A mondatok esetében törekedtünk arra, hogy az ige mind a bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátumok esetén, mind az idézést tartalmazó esetben ugyanaz legyen, így a felmérésben három ige szerepelt (*kapott, járt, csatlakozott*). Minden igével nyolc-nyolc mondat szerepelt, azon belül négy a beszélő bizonytalanságát/információhiányát fejezte ki, négyben pedig a beszélő egy kérdés vagy egy vita tárgyát idézte. A mondatpárok esetében törekedtünk

minél kevesebb változtatásra, hogy azok összehasonlíthatóak legyenek. A kitöltők egyszerre csak egy mondatot láthattak, feladatuk az volt, hogy értékeljék a mondatokat aszerint, hogy mennyire elfogadhatóak, 1-től (a mondat teljes mértékben elfogadhatatlan) 6-ig (teljes mértékben elfogadható) terjedő Likert-skálát használtunk.

Azokat a beszélőket kizártuk, akik az ellenőrző mondatokra, amelyek a magyar nyelvben teljesen grammatikusak voltak, 4-nél rosszabb értékelést adtak, így a 128 kitöltőből 104 kitöltő válaszait vizsgáltuk. Az anonim válaszadóktól demográfiai adatokat is gyűjtöttünk az anyanyelvre, az életkorra, a nemre, a legmagasabb iskolai végzettségre, valamint arra a megyére vonatkozóan, ahol a gyermekkorukat töltötték.

A felmérésünkben a partikula helye mellett (az *igén* vagy a *volná*-n helyezkedik el) változók voltak még a mátrixpredikátum jellege (bizonytalanságot/információhiányt fejez ki a mellékmondatban megfogalmazott állítással kapcsolatban, egy kérdés vagy egy vita tárgyát idézi); és a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikátúra (az esemény megtörtént vagy az esemény nem történt meg).

A felmérésünket három lépésben értékeltük ki:

1. Először **az összes beszélő** válasza alapján közlünk adatokat ($n = 104$).
2. Ezt követően azokat tekintettük, **akik nem utasították el egyik szerkezetet sem**. (Azt az anyanyelvi beszélőt vettük valamely szerkezetet elutasítónak, aki legalább kétszer nem adott hármast vagy annál jobb értékelést az adott szerkezetet tartalmazó tizenkét mondat valamelyikére ($n = 85$).)
3. A kutatás harmadik nagy egységében megvizsgáltuk, hogy a beszélőknek van-e konzisztens preferenciájuk valamely szerkezet felé. A minimálpárok esetében a *V volna-e* szerkezetre adott pontszámokból kivontuk a *V-e volna* szerkezetre adott pontszámokat, majd ezeknek a számoknak az előjelét vizsgáltuk. A nyolcvanöt kitöltőt három főbb csoportra osztottuk.
 - i. **Konzisztens preferenciával nem rendelkezők (de érznek különbséget a két szerkezet között)**⁸ ($n = 34$)
Azok a kitöltők kerültek ebbe a csoportba, akik esetében mind a két előjelből legalább kettő szerepelt (tehát legalább két pozitív és legalább két negatív szám). Ezenkívül az is kritérium volt, hogy minimum három nullától különböző szám legyen az így kapott értékek között.
 - ii. Azok, akik nem érznek különbséget a két szerkezet között ($n = 6$)
Azok a kitöltők kerültek ebbe a csoportba, akik esetében kevesebb, mint három nullától különböző szám volt. Ez azt jelentette, hogy ők kevesebb

⁸ Azért használtuk a *különbséget érzők* megnevezést, hogy ezt a csoportot megkülönböztessük a ii. csoporttól, akik nem éreztek egyáltalán különbséget a két szerkezet között (vagy legalábbis az értékeléseik alapján arra tudtunk következtetni, hogy nem érznek). Jogosan felmerülő kérdés, hogy lehet-e az, hogy a beszélő egyszer az egyik, másszor a másik szerkezetet választotta, de ez a felmérés felépítése miatt valószínűtlen, továbbá igyekeztünk a preferencia százalékos megoszlására vonatkozó adatokat is közölni, amelyek alátámasztják azt, hogy a beszélők választásait nagy valószínűséggel a tesztelt változók befolyásolták.

mint három alkalommal adtak különböző értékelést a minimálpárok esetében a *V volna-e*-t, illetve a *V-e volná*-t tartalmazó mondatokra.

- iii. Konzisztens preferenciával rendelkezők (*V volna-e* felé ($n = 18$), *V-e volna* felé ($n = 27$))

Azok a kitöltők kerültek ebbe a csoportba, akik esetében nem szerepelt mindkét előjelből legalább kettő, de több mint kettő nullától különböző szám volt található.

Ebben a lépcsőben azonosítottunk egy, a kutatás szempontjából nagyon fontos beszélői csoportot: **a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők** csoportját. Az ő értékeléseiket külön kezeltük, mivel valószínűsíthető, hogy őket befolyásolják leginkább a fentebb tárgyalt változók.

A kérdőív lépésekben való kiértékelését az tette szükségessé, hogy az adatok áttekintésénél észrevettük, hogy nagy különbségek tapasztalhatóak az egyes beszélők értékelései között, ami részben az életkorukkal függ össze. Erről részletesen a 4.7. *Demográfiai adatok* alpontban írunk. Az adatok ily módon való értékelésével az volt a célunk, hogy megtaláljuk azokat a beszélőket, akiknek a döntéseit leginkább befolyásolhatják a vizsgált grammatikai változók. A továbbiakban minden hipotézisünket változók szerinti csoportosításban, alpontokban tárgyaljuk. A felmérés eredményeinek értékelése során párosított t-próbát használtunk a hipotéziseink tesztelésére. Tapasztalataink szerint két mondatcsoport összehasonlítására (különösen ilyen nagy elemszám esetén) kiválóan alkalmas a t-teszt, és 95%-os konfidenciaszint esetén is megbízható eredményeket ad. Bizonyos esetekben a t-teszt eredményeit igyekeztünk egyéb statisztikai mutatókkal is megerősíteni, amelyek még inkább igazolhatják az olvasó számára, hogy a két szerkezet használatát grammatikai változók is befolyásolják, és az nem csupán stilisztikai kérdés.

4.4. A két szerkezet egymáshoz viszonyítva – a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki

A bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátumok esetében két hipotézist fogalmaztunk meg. Ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, és a beágyazott mellékmondat által kiváltott implikátúra az, hogy az esemény megtörtént, akkor azt vártuk, hogy a két szerkezet egyaránt elfogadható lesz. Az elvégzett t-tesztek egyike sem mutatott statisztikailag szignifikáns különbséget a két szerkezet elfogadhatósága között. Tehát a beszélők a kiértékelés egyetlen lépcsőfokán sem éreztek statisztikailag szignifikáns különbséget a szerkezetek között. Az alábbi példában a mondatok után az *egyik szerkezetet sem elutasítók* (3/i) értékelései láthatóak.

- (36) a. Kérdéses, hogy a Kati *csatlakozott volna-e* a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni. (átlag: 4,20; szórás: 1,65)
 b. Kérdéses, hogy a Kati *csatlakozott-e volna* a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni. (4,30; 1,78)⁹

Az elvégzett statisztikai tesztek eredményeit táblázatban tüntetjük fel a jobb átláthatóság érdekében.

A kiértékelés lépcsőfokai	párosított t-teszt eredményei
1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = 0,48; p>0,05
2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -0,84; p>0,05
3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = -0,05; p>0,05

5. táblázat

A t-tesztek eredményei az első hipotézis esetében

Ugyanilyen mátrixpredikátumok esetében, ha a beágyazott feltételes mondat mellékmondata azt implikálta, hogy az esemény nem történt meg, a *V-e volná-t* vártuk elfogadhatóbbnak. Ezt a hipotézist introspektív adatok, korábbi eredményeink és a 3. alponthan tárgyalt különbségek alapján állítottuk fel. Egyedül az összes adat értékelése esetén nem találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget a két szerkezet között. A második, illetve az utolsó lépcsőfokban egyaránt statisztikailag szignifikáns különbség volt a két szerkezet elfogadhatósága között.

⁹ Ugyan az igényes nyelvhasználatban keresztnév előtt megbélyegezettnek számít a névelő, ám köznyelvi változatban mégsem hibás, a közvetlen hangvételű társalgásban és fesztelenebb hangvételű írásban rendszerint előfordul (Nádasdy 2001). A nyelvművelő kézisztórát alapján a „sajátos stílusértéke miatt a megfelelő beszédhelyzetben elfogadható ez a forma” (Grétsy–Kemény 2005). Ehhez csatlakozik Nádasdy (2001) is, aki szerint a szépirodalomban is előfordulhat, amennyiben a szerző úgy ír, mintha valaki beszélne. Hasonlóra törekedtünk a kérdőív megszerkesztése közben, mivel célunk volt olyan mondatokat kiválasztani az előzetes felmérés segítségével, amelyek a legtermészetesebbek a válaszadók számára. Az előzetes kérdőívben és a tényleges kérdőívben is szerepelt a névelős szerkezet, ám a válaszadók minden esetben elfogadták azt. A tényleges kérdőívben három olyan minimálpár szerepelt (*kapott, járt, csatlakozott* igével), amelyben a mátrixpredikátum bizonytalanságot fejezett ki, valamint a beágyazott feltételes mondat mellékmondata azt implikálta, hogy az esemény megtörtént. Ebből a kiértékelés mindhárom lépcsőfokán az (ia) mondat jobb értékelést kapott, mint az (ib). A személynév előtt névelőt tartalmazó mondatok nem voltak kirívóak az elfogadhatóságukban a többi mondat közül. Hasonló változókombináció esetében nem módosítottak az adatok kimenetelén, ezt a következő példával szeretnénk illusztrálni.

- (i) a. Kérdéses, hogy a Kati *csatlakozott volna-e* a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni. (4,00; 1,48)
 b. Kérdéses, hogy az ismerőse *járt volna-e* Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliókat. (3,26; 1,60)

Továbbá fontos kiemelni az első hipotézissel kapcsolatban, hogy mind az *V volna-e-t* és az *V-e volná-t* tartalmazó mondatban egyaránt előfordult a névelő a személynévvel, ezért a névelő nem befolyásolta a szerkezetek egymáshoz viszonyított elfogadhatóságát.

Ez pedig azt erősíti, hogy a mátrixpredikátum jellege és a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikátúra együtt képes befolyásolni a beszélők döntéseit, legalábbis azokét, akik nem utasítják el egyik szerkezetet sem. A következő példa után a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők értékeléseit tüntettük fel.

- (37) a. Nem tudom, hogy az idős bácsi *járt volna-e* terápiára, ha nem hal bele a műtétbe. (3,74; 1,68)
 b. Nem tudom, hogy az idős bácsi *járt-e volna* terápiára, ha nem hal bele a műtétbe. (4,68; 1,47)

A 6. táblázatban feltüntetett t-teszt-eredmények mellett a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők körében vizsgáltuk azt, hogy a beszélők hány százaléka preferálja az egyes szerkezeteket a tesztelt minimálpárok esetében. Ezeket az adatokat később változók szerint csoportosítottuk, és azt kaptuk, hogy ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, és a feltételes mondat mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg, a beszélők az ítéletek¹⁰ 45%-ában a *V-e volna*-t, míg mindösszesen 25%-ában a *V volna-e*-t preferálták (30% volt az azonos ítéletek aránya). Ugyanez az adat abban az esetben, amikor az esemény megtörtént 35–35% volt (szintén 30% volt az azonos ítéletek aránya).

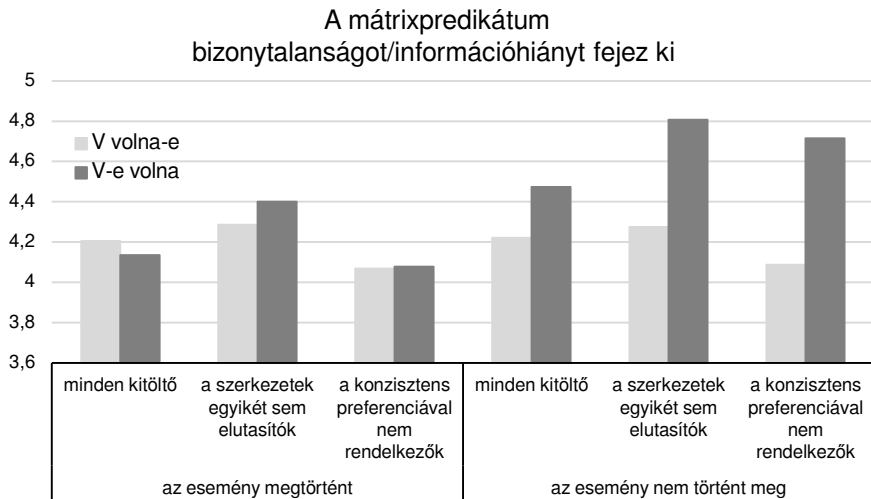
A kiértékelés lépcsőfokai	párosított t-teszt eredményei
1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = -1,63; p>0,05
2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -3,88; p<0,05
3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = -3,39; p<0,05

6. táblázat

A t-tesztek eredményei a második hipotézis esetében

Összességében elmondható, hogy ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, valamint a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikátúra szerint az esemény nem történt meg, a *V-e volna* szerkezet szignifikánsan elfogadhatóbbnak bizonyult a szerkezetek egyikét sem elutasítók és a konzisztens preferenciával nem rendelkezők körében. Ugyanakkor mindkét szerkezet egyformán elfogadható, amikor ugyanilyen mátrixpredikátum esetén a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata azt implikálta, hogy az esemény megtörtént. A kapott eredményeket az alábbi diagram szemlélteti.

¹⁰ Minden változókombináció esetében összesen 102 ítéletet (34 beszélő három minimálpárra adott ítélete) vizsgáltunk.

1. ábra

A szerkezetek egymáshoz viszonyított elfogadhatósága, illetve annak változása a különböző változókombinációk esetében a felmérés három lépcsőfokán

4.5. A két szerkezet egymáshoz viszonyítva – a mátrixpredikátum kérdés vagy vita tárgyát idézi

A harmadik hipotézisünkben azt fogalmaztuk meg, hogy ha a mátrixpredikátum egy kérdés vagy egy vita tárgyát idézi, a beágyazott feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikatúrától függetlenül a *V volna-e* szerkezet az elfogadhatóbb. A felmérésben külön teszteltük a szerkezetek egymáshoz viszonyított elfogadhatóságát mindkét implikatúra esetén. Az elvégzett t-tesztek csak a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők körében igazolták az előzetesen felállított hipotézisünket. A kiértékelés első két lépcsőfokán nem tudtuk elvetni a nullhipotézist, amely szerint nincs különbség a két szerkezet között. A következő példa után a konzisztens preferenciával nem rendelkezők értékelései láthatóak.

- (38) a. Arról beszélgettek, hogy *járt volna-e* kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá. (4,62; 1,30)
 b. Arról beszélgettek, hogy *járt-e volna* kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá. (4,00; 1,52)

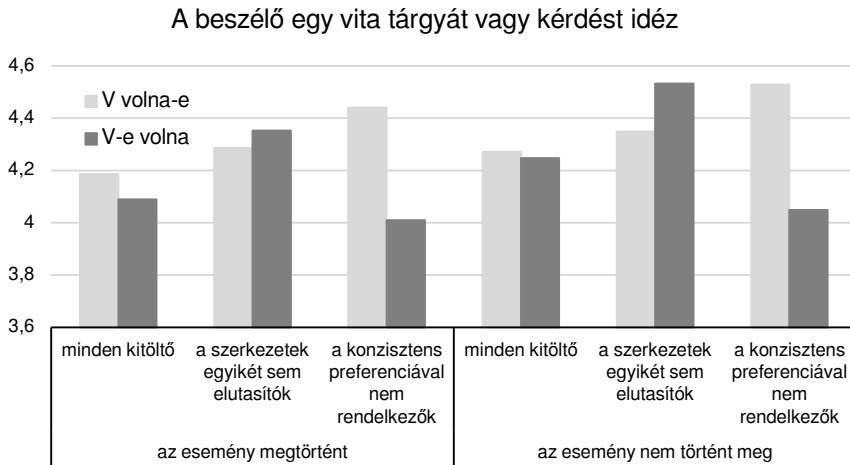
Az alábbi táblázatban az előző alponthoz hasonlóan a statisztikai tesztek eredményeit tüntetjük fel.

implikátúra	A kiértékelés lépcsőfokai	párosított t-teszt eredményei
az esemény megtörtént <i>V volna-e vs. V-e volna</i>	1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = 0,62; p>0,05
	2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -0,48; p>0,05
	3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = 2,42; p<0,05
az esemény nem történt meg <i>V volna-e vs. V-e volna</i>	1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = 0,17; p>0,05
	2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -1,32; p>0,05
	3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = 2,64; p<0,05

7. táblázat

A t-teszt eredményei a harmadik hipotézis esetében

Az adatokból látszik, hogy a szerkezetek egyikét sem elutasítók körében az idézett esetben az implikátúrától függetlenül a *V-e volna* szerkezet kapott jobb értékelést, habár ez statisztikailag nem volt szignifikáns. Ugyanakkor elmondható, hogy a konzisztens preferenciával nem rendelkező, de a szerkezetek között különbséget érző beszélők esetében az eredmények meggyőzőek. A t-tesztekkel kapott különbségek mellett ebben a csoportban a preferenciát is vizsgáltuk. Abban az esetben, amikor az esemény nem történt meg, a beszélők az ítéletek 45%-ában a *V volna-e*-t preferálták, a *V-e volná*-t preferáló ítéletek aránya 31% volt (24%-ban nem volt köztük különbség). Akkor, amikor a feltételes mondat mellékmondata azt implikálta, hogy az esemény megtörtént, a beszélők az ítéletek 38%-ában preferálták a *V volna-e*-t és 22%-ában a *V-e volná*-t, ebben a változókombinációban volt a legnagyobb az azonos ítéletek aránya, 40%. Az előző alponthoz hasonlóan grafikonon ábrázoltuk a kapott átlagokat az egyes csoportokon belül.

2. ábra

A szerkezetek egymáshoz viszonyított elfogadhatósága, illetve annak változása különböző változókombinációk esetében a felmérés három lépcsőfokán

4.6. A változók hatása a szerkezetek önmagukhoz viszonyított elfogadhatóságára

A szerkezetek elfogadhatóságát nem csak egymáshoz viszonyítva néztük, hanem önmagukhoz viszonyítva is értékeltük. Ezzel az volt a célunk, hogy megnézzük, a feltételes mondat mellékmondata által kiváltott implikátúra hatással van-e a szerkezetek önmagukhoz viszonyított megítélésére az egyes mátrixpredikátum-típusok esetén.

Ezzel kapcsolatban két hipotézist fogalmaztunk meg. Az első hipotézisünk szerint (H4) a *V-e volna* önmagához képest elfogadhatóbb, ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, és a feltételes mondat mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg, mintha azt, hogy megtörtént. A *V volna-e*-nél nem vártunk hasonló különbséget. Továbbá azt vártuk, hogy az implikátúra nem befolyásolja a szerkezetek megítélését önmagukhoz képest, ha a mátrixpredikátum kérdés vagy vita tárgyát idézi (H5).

Az elvégzett statisztikai tesztek eredményei a kiértékelés minden lépcsőfokán igazolták, hogy a *V-e volna* önmagához képest elfogadhatóbb, ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki, és a feltételes mondat mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg, mint akkor, ha azt, hogy megtörtént. A *V volna-e* esetében az implikátúra nem hatott a szerkezet önmagához viszonyított elfogadhatóságára bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátum esetében (H4). Nem találtunk továbbá statisztikailag szignifikáns különbséget az idézett esetben a szerkezetek önmagukhoz viszonyított elfogadhatóságában (H5). Az alábbi példák után a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a szerkezetek között különbséget érzők értékeléseit tüntettük fel.

- (39) a. Kérdésem, hogy az ismerőse *járt-e volna* Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliókat. (4,03; 1,62)
 b. Nem tudom, hogy Bence *csatlakozott-e volna* hozzánk, ha szólunk neki. (4,85; 1,48)
- (40) a. Azt a kérdést tette fel, hogy az ország *csatlakozott-e volna* a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra. (4,00; 1,67)
 b. Arról vitatkoztak, hogy László *csatlakozott-e volna* a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát. (4,12; 1,65)

A t-tesztok eredményeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze. Először a *V volna*-e esetében kapott eredményeket, majd a *V-e volna* esetén kapott eredményeket mutatjuk be.

mátrixpredikátum típusa + implikátúra	A kiértékelés lépcsőfokai	párosított t-teszt eredményei
bizonytalanság/ információhiány: megtörtént vs. nem történt meg	1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = -0,15; p>0,05
	a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = 0,1; p>0,05
	3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = -0,089; p>0,05
idézett: megtörtént vs. nem történt meg	1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = -1,07; p>0,05
	2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -0,69; p>0,05
	3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = -0,52; p>0,05

8. táblázat

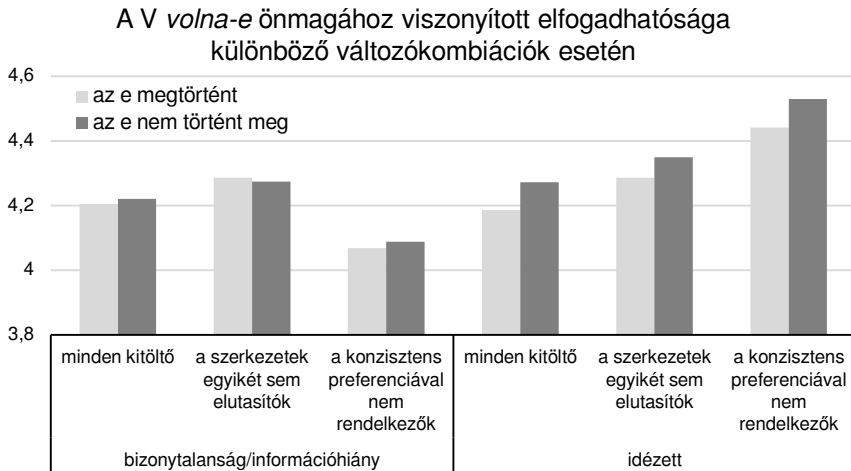
A t-tesztok eredményei a *V volna*-e esetében

mátrixpredikátum típusa + implikátúra	A kiértékelés lépcsőfokai	párosított t-teszt eredmények
bizonytalanság/ információhiány: megtörtént vs. nem történt meg	1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = -4,02; p<0,05
	2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -4,12; p<0,05
	3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = -3,26; p<0,05
idézett: megtörtént vs. nem történt meg	1. minden kitöltő (n = 104)	t(311) = -1,67; p>0,05
	2. a szerkezetek egyikét sem elutasítók (n = 85)	t(254) = -1,61; p>0,05
	3/i. a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a két szerkezet között különbséget érzők (n = 34)	t(101) = -0,18; p>0,05

9. táblázat

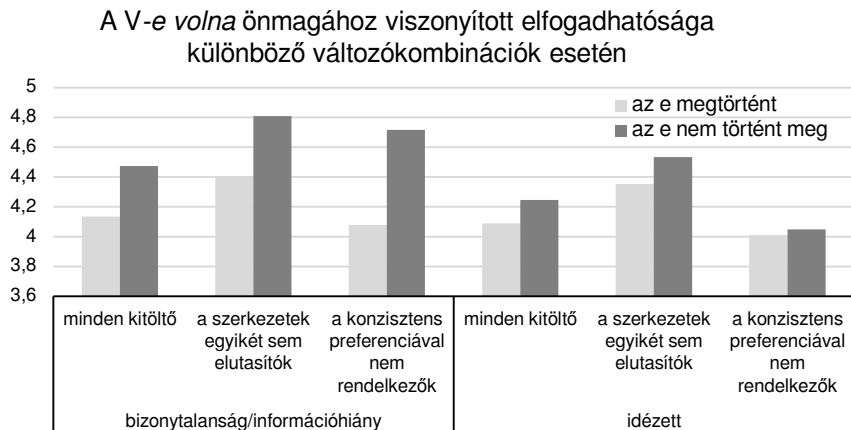
A t-tesztok eredményei a *V-e volna* esetében

A *V volna-e* minden esetben és a kiértékelés szinte minden lépcsőfokán elfogadhatóbb volt önmagához képest, ha az esemény nem történt meg, de ez a különbség egy esetben sem bizonyult statisztikailag szignifikánsnak. A *V-e volna* azonban a beszélő bizonytalanságát/információhiányát kifejező mátrixpredikátum esetén a kiértékelés minden lépcsőfokán elfogadhatóbbnak bizonyult önmagához képest akkor, amikor az esemény nem történt meg.

3. ábra

A *V volna-e* önmagához viszonyított elfogadhatósága, illetve annak változása különböző változókombinációk esetében a felmérés három lépcsőfokán

4. ábra

A *V-e volna* önmagához viszonyított elfogadhatósága, illetve annak változása különböző változókombinációk esetében a felmérés három lépcsőfokán

4.7. Demográfiai adatok

4.7.1. Összes adat

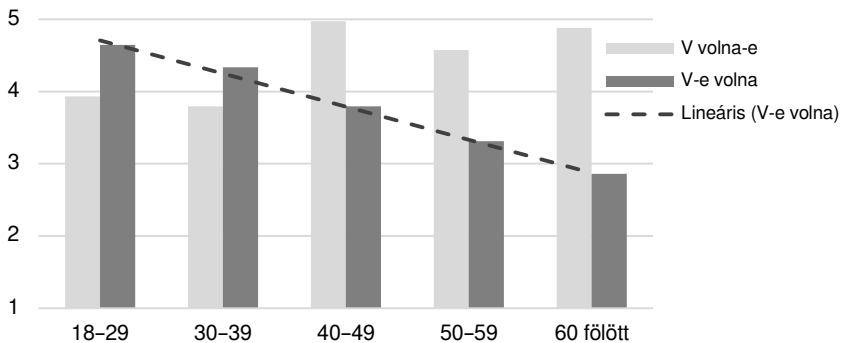
Az összes adatot vizsgálva elmondható, hogy a 104 válaszadóból 78 nő (75%) és 25 férfi (24%) volt, valamint 1 kitöltő nem adott meg nemre és megyére vonatkozó adatokat. A 18–29 éves korosztályba 61-en (58,6%), a 30–39 évesbe 9-en (8,6%), a 40–49 évesbe 17-en (16,3%), az 50–59 évesbe 8-an (7,6%) tartoztak, valamint 60 év feletti 9 kitöltő (8,6%) volt. Továbbá megyei adatokat is vizsgáltunk. Hajdú-Bihar megyéből 31, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből 18 és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből 15 válaszadó vett részt a kutatásunkban.¹¹ A legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó válaszokat is vizsgáltuk, amelyek közül a leggyakoribb a főiskola, egyetem (oklevéllel) (n = 53), valamint a középiskola (érettségivel) (n = 43) volt. A kitöltők kis hányada választotta a középiskola (érettségi nélkül) (3%), PhD, DLA (4%) opciót. Az általános iskolát mint legmagasabb iskolai végzettséget senki nem választotta.

Az elemzések során leginkább az életkornak az ítéletekre gyakorolt hatása bizonyult meghatározónak. A beszélőket ezért két csoportra bontottuk: megvizsgáltuk a 18–39 éves, valamint a 40. életévüket betöltő kitöltők értékeléseit. Azért választottuk a 40 éves korhatárt, mert a 40 év feletti kitöltők esetében megfordul a két szerkezetre adott értékelések aránya, amelyet az 5. diagram szemléltet. Míg a 18–39 éves kitöltők esetében a *V-e volna* szerkezet,¹² addig a 40. életévüket betölttek esetében a *V volna-e* szerkezet¹³ szignifikánsan elfogadhatóbb. A különböző életkori csoportokban kapott átlagokat az 5. ábra szemlélteti. A demográfiai adatokat vizsgálva elmondható, hogy a beszélők életkorának növekedésével a *V-e volna* szerkezet elfogadhatósága csökken. Ebből arra következtethetünk, hogy minél fiatalabb az anyanyelvi beszélő, annál valószínűbb, hogy elfogadja a *V-e volna* szerkezetet. Ennek egyik magyarázata lehet É. Kiss (2004) érvelése, miszerint a partikula használatát a magyar nyelvben úgynevezett diszjunktív szabályok írják le, amelyek nagy megterhelést jelentenek az emberi agy számára, ezért a nyelvek igyekeznek azokat elkerülni. A szerző szerint, ha egy nyelvben egy jelenséget csak diszjunktív szabályok képesek leírni, az a jelenség átmeneti (É. Kiss 2004: 20). Ha pedig feltesszük, hogy a partikula a mondat végéről történő vándorlása nem ért véget (tehát csak átmenetileg állt meg a *volná-n*), akkor az plauzibilis, hogy a fiatalabb beszélők számára az igén, az idősebbek számára pedig a *volná-n* elfogadhatóbb. Úgy gondoljuk, hogy ezt a nyelvben jelenleg végbemenő változást/szerkezeti átrendeződést dokumentálhatják a kapott adatok.

¹¹ Békés megyéből 6, Bihar megyéből (Románia) 3, Budapestről 3, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből 4, Komárom-Esztergom megyéből 2, Nógrád megyéből 2, Pest megyéből 7, továbbá Csongrád-Csanád megyéből, Dunaszerdahelyből (Szlovákia), Győr-Moson-Sopron megyéből, Hargita megyéből (Románia), Maros megyéből (Románia), Somogy megyéből, Szatmár megyéből (Románia), valamint Tolna, Vas és Zala megyéből egy-egy válaszadó töltötte ki a kérdőívünket. A kutatásunkban külföldi beszélők is részt vettek, ám egy válaszadó kivételével – akinek a válaszait kizártuk az elemzendő adatok közül – mindenki magyar anyanyelvűnek vallotta magát.

¹² t-teszt: *V volna-e* vs. *V-e volna*: $t(839) = -9,16$; $p < 0,05$

¹³ t-teszt: *V volna-e* vs. *V-e volna*: $t(407) = 9,75$; $p < 0,05$

5. ábra

Különböző életkori megoszlásokkal hogyan változik a *V volna-e* és a *V-e volna* szerkezetek elfogadhatósága

A hipotéziseinket teszteltük a különböző életkori csoportokban. A kapott adatok megerősítették azt a feltételezésünket, miszerint a fiatalabb beszélők a *V-e volna* szerkezetet érzik elfogadhatóbbnak, míg a 40. életévüket betöltötték a *V volna-e*-t, függetlenül a tesztelt nyelvtani változótól. Hiszen míg a 18–39 éves korosztályba tartozók a *V-e volna* szerkezetet preferálták az első három hipotézis esetében (a fennmaradó két esetben a szerkezeteket önmagukhoz képest teszteltük), függetlenül a változótól, addig a 40. év feletiek esetében a *V volna-e* volt elfogadhatóbb. Ugyanakkor elmondható, hogy az átlagok különbségei között volt differencia. Az eredményeket az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

Hipotézisek	összes 18–39 éves válaszadó (n = 70)	összes 40. életévét betöltött válaszadó (n = 34)
H1. bizonytalanság/információhiány + megtörtént: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	t(209) = -2,74; p<0,05	t(101) = 3,8; p<0,05
H2. bizonytalanság/információhiány + nem történt meg: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	t(209) = -6,58; p<0,05	t(101) = 4,32; p<0,05
H3. idézett + megtörtént: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	t(209) = -3,98; p<0,05	t(101) = 5,49; p<0,05
H3. idézett + nem történt meg: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	t(209) = -5,14; p<0,05	t(101) = 5,89; p<0,05
H4. bizonytalanság/információhiány + <i>V volna-e</i> : megtörtént vs. nem történt meg	t(209) = 0,93; p>0,05	t(101) = -1,65; p> 0,05
H4. bizonytalanság/információhiány + <i>V-e volna</i> : megtörtént vs. nem történt meg	t(209) = -4,2; p<0,05	t(101) = -0,77; p>0,05
H5. idézett + <i>V volna-e</i> : megtörtént vs. nem történt meg	t(209) = -0,5; p>0,05	t(101) = -1,13; p>0,05
H5. idézett + <i>V-e volna</i> : megtörtént vs. nem történt meg	t(209) = -1,79; p> 0,05	t(101) = -0,31; p>0,05

10. táblázat

A t-tesztek eredményei a 18–39 korosztályba tartozók és a 40. életévüket betöltött válaszadók esetében

Megnéztük, hogy a legmagasabb végzettségre vonatkozó adatokat hogyan befolyásolja a válaszadók életkora. A fiatalabb (18–29 éves) kitöltők nagyobb része nagy valószínűséggel egyetemista volt, ők a középiskola (érettségivel), míg az idősebb, 40 év felettiak a főiskola, egyetem (oklevéllel) lehetőséget választották nagyobb arányban. A kitöltők legmagasabb végzettségét leginkább az életkoruk befolyásolta, ezért úgy találtuk, hogy ennek a két csoportnak a kettéválasztása továbbra is az életkor és nem pedig a végzettség hatásának vizsgálatához vezetne. A PhD-ra, DLA-ra, valamint középiskolára (érettségi nélkül) vonatkozó kevés adat miatt e tekintetben nem tudunk érdemi következtetéseket levonni.

Az előzőek függvényében is megvizsgáltuk a megyékre vonatkozó adatokat. A különböző megyékből származó adatok egymáshoz képest ugyan mutattak különbségeket, de ezek a különbségek a kitöltők életkori megoszlásának tulajdoníthatók. Abban a megyében, ahol több volt az idősebb kitöltő, ott a *V volna-e* elfogadhatóbbnak bizonyult, míg ahol több volt a fiatal, ott a *V-e volna* is elfogadható volt. Ez tovább erősíti azt, hogy az életkor befolyásolja leginkább a mondatokra adott értékeléseket. Fontosnak tartottuk ezért a következőkben a nemek és a megyék közötti különbségek életkori bontásban való vizsgálatát és közlését. Minden esetben kettéosztottuk a kitöltőket 18–39 évesekre és a 40. életévüket betöltőtekre, az adott csoporton belül vizsgáltuk a nemek és a megyék közötti különbségeket, hogy kizárjuk az életkor hatását.

4.7.2. A szerkezetek egyikét sem elutasítók megoszlása

A kutatás második nagy egységében az összes adatból külön megvizsgáltuk életkorok szerinti bontásban is azokat a kitöltőket, akik vagy a *V volna-e*, vagy a *V-e volna* szerkezetet elutasították ($n = 19$), azaz azokat, akik legalább kétszer nem adtak 3-ast vagy annál jobb értékelést mind a két szerkezetre.¹⁴ A kritérium alapján nyolc kitöltő a *V volna-e* és tizenegy a *V-e volna* szerkezetet utasította el. A *V-e volna* szerkezetet a 60 év felettiak 55,6%-a, míg a 18–29 év közöttiek 1,6%-a utasította el. Továbbá elmondható, hogy a *V-e volná-t* elutasító tizenegy kitöltőből tíz 40 év feletti volt. Ez tovább erősíti azt az állítást, hogy az életkor csökkenésével változik a szerkezetek megítélése a beszélők körében. Ugyanilyen tendenciát nem találtunk a *V volna-e-t* elutasítók között. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy az adatok nemek szerinti megoszlása is különbséget mutat, egyetlen férfi kitöltő sem utasította el a *V volna-e* szerkezetet. Az alábbi táblázatban a valamely szerkezetet elutasítók életkori megoszlása látható. A táblázatban szereplő százalékos arányok az adott korcsoportba tartozó összes kitöltőhöz viszonyított százalékok.

A három legnagyobb kitöltőszámú megyét is megvizsgáltuk az életkori megoszlás szerint. A 18–39 éves Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből származó kitöltők 100%-a, valamint a Hajdú-Bihar megyéből származók 88%-a nem ítélte el egyik szerkezetet sem. A maradék 12% 18–39 éves Hajdú-Bihar megyei kitöltő a *V volna-e* szerkezetet ítélte el.

¹⁴ Olyan kitöltőt nem találtunk, aki mind a két szerkezetet elutasította.

V-e <i>volná</i> -t elutasítók (n = 11)			V <i>volna</i> -e-t elutasítók (n = 8)		
életkor	kitöltő (fő)	korcsoport összes kitöltőjéhez viszonyítva	életkor	kitöltő (fő)	korcsoport összes kitöltőjéhez viszonyítva
18–29	1	1,6%	18–29	4	6,6%
30–39	0	0%	30–39	1	11,1%
40–49	3	17,6%	40–49	1	5,9%
50–59	2	25,0%	50–59	1	12,5%
60 felett	5	55,6%	60 felett	1	11,1%

11. táblázat

A V-e *volna* és a V *volna*-e szerkezeteket elutasítók életkori megoszlása

A 40 és az afölötti életkori kategóriába tartozó Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek 71,5%-a, a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek 75%-a és a Hajdú-Bihar megyeiek 66,6%-a nem ítélte el egyik szerkezetet sem. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek 28,6%-a és a Hajdú-Bihar megyeiek 33,4%-a a V-e *volna* szerkezetet ítélte el. A két 40 év fölötti Jász-Nagykun-Szolnok megyei kitöltő 50–50%-ban a V *volna*-e és a V-e *volna* szerkezetet utasította el.

4.7.3. Preferenciával rendelkező és nem rendelkező kitöltők megoszlása

A 85 kitöltőt, akik nem ítéltek el egyik szerkezetet sem, tovább bontottuk aszerint, hogy éreznek-e vagy sem valamelyik szerkezet felé preferenciát. A preferenciával nem rendelkezők, a valamely szerkezet felé preferenciát érzők, valamint a két szerkezetet egyformán elfogadók esetében is megvizsgáltuk az életkori megoszlásokat, amelyet az alábbi táblázatban szemléltetünk. A táblázatban szereplő százalékos arányok az adott korcsoportba tartozó preferenciával nem rendelkező kitöltőkhöz viszonyított százalékok.

életkor	elítéli		nincs preferencia, de érez különbséget	nem érez különbséget	preferencia		összes
	V-e <i>volna</i>	V <i>volna</i> -e			V-e <i>volna</i>	V <i>volna</i> -e	
18–29	1 (2%)	4 (7%)	23 (38%)	4 (7%)	21 (34%)	8 (13%)	61
30–39	0 (0%)	1 (11%)	3 (33%)	1 (11%)	2 (22%)	2 (22%)	9
40–49	3 (17%)	1 (6%)	4 (22%)	1 (6%)	3 (17%)	5 (28%)	18
50–59	2 (25%)	1 (13%)	2 (25%)	0 (0%)	1 (13%)	2 (25%)	8
60 felett	5 (56%)	1 (11%)	2 (22%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (11%)	9

12. táblázat

A preferenciával rendelkező és nem rendelkező kitöltők, a két szerkezetet egyformán elfogadók életkori bontásban

A 18–39 éves korosztályba tartozók (n = 70) 37%-a, míg a 40. életévüket betöltötték (n = 34) 25%-a nem érzett konzisztens preferenciát egyik szerkezet felé sem, tehát a fiatalabb kitöltőket nagyobb arányban befolyásolják az általunk vizsgált grammatikai tényezők. Adataink alapján az a tendencia figyelhető meg, hogy a szerkezetek elfogadhatóságát illetően változás mehet végre a nyelvben. Míg a 18–29 éves korosztályba tartozók alacsony, 14%-a érzett a V *volna*-e felé preferenciát,

a *V-e volná*-t ennek több mint a duplája, 38%-uk preferálta. A 30–39 éves korosztályba tartozók egyformán magas százalékban éreztek preferenciát valamelyik szerkezet felé (25%). Ám a 40 év felettek esetében megfordul ez a két arány, és inkább a *V volna-e*-t preferálják a két szerkezet közül.

A fent bemutatott négy csoportban a 18–39 éves korosztályba tartozó női kitöltők összesen 47-en, míg a férfi kitöltők 17-en voltak. Az ebbe az életkori kategóriába tartozó férfiak igen magas, 47,1%-ban nem éreztek egyik szerkezet felé sem preferenciát, a nők között ez az arány 38,3% volt. A négy csoportban a 40 éven felüli korosztályba tartozók közül 16-an nők, míg a férfi kitöltők 5-en voltak. Itt azonban ellentétes tendencia volt megfigyelhető, ugyanis a nők 43,8%-a nem rendelkezett preferenciával egyik szerkezet felé sem, míg a férfi kitöltők csupán 20%-a tartozott ebbe a csoportba.

A négy nagy csoportba tartozó kitöltők eloszlását a három legnagyobb kitöltőszámú megyére nézve is vizsgáltuk. A preferenciával nem rendelkezők, a valamely szerkezet felé preferenciát érzők, valamint a két szerkezetet egyformán elfogadók esetében a 18–39 éves korosztályba tartozó kitöltők 34,3%-a Hajdú-Bihar megyei, 10,9%-a Jász-Nagykun-Szolnok megyei és 17,1%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei volt, a fennmaradó százalék pedig a többi megyének választadóiból tevődik össze. Elmondható, hogy a tárgyalt három megyéből származó, 18–39 éves kitöltők egyforma arányban éreztek preferenciát a *V-e volna* felé, minden megyéből körülbelül 40–45%. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek a legkisebb arányban (27,3%), míg a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek igen magas (42,8%) arányban nem éreztek egyik szerkezet felé sem preferenciát.

A négy csoportban a 40. életévüket betöltő válaszadók 19%-a Hajdú-Bihar megyei, 28,6%-a Jász-Nagykun-Szolnok megyei és 23,8%-a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei volt, a fennmaradó százalék pedig a többi megye választadóiból tevődik össze. Ebben a korosztályban a tárgyalt három megyéből a legnagyobb arányban (több mint 50%) a *V volna-e* felé éreztek konzisztens preferenciát a Hajdú-Bihar megyeiek, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek. A 18–39 éves korosztályhoz hasonlóan ebben az esetben is a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kitöltőkről elmondható, hogy inkább konzisztens preferenciával rendelkeztek valamely szerkezet felé, hiszen az ebből a megyéből származó kitöltők közül egyet sem soroltunk a preferenciával nem rendelkezők közé. Továbbra is a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek igen magas, 83,3%-ban nem éreztek egyik szerkezet felé sem preferenciát. A felmérés eredményei azt mutatják tehát, hogy míg a Jász-Nagykun-Szolnok megyeiek igen nagy arányban nem rendelkeznek konzisztens preferenciával,¹⁵ addig a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek csak kis százalékban tartoznak ebbe a csoportba. Ez arra enged következtetni, hogy a szerkezetek használatában megyék között¹⁶ is lehetnek különbségek. A megyék közötti esetleges különbségek részletesebb tárgyalása túlmutat a tanulmány keretein, mivel ahhoz az országot teljes mértékben lefedő felmérést kellene végeznünk, amelyben minden megyéből megfelelő számú kitöltő venne részt.

¹⁵ Ez igaz azok között a kitöltők között, akik nem utasítják el egyik szerkezetet sem.

¹⁶ Szándékosan nem szeretnénk dialektusokról beszélni, mert azokat nem vizsgáltuk.

5. Eredmények összefoglalása, értékelése

A felmérés eredményeit három részletben értékeltük ki. Először az összes adatot vizsgáltuk, majd azok válaszait, akik nem utasították el egyik szerkezetet sem. A kutatásunk utolsó fázisában leszűkítettük az előző csoportot azokra, akik nem éreztek konzisztens preferenciát, de éreztek különbséget a két szerkezet között. Az összes kitöltő értékelései alapján mindössze két, a szerkezetek egyikét sem elutasítók körében négy, míg a konzisztens preferenciával nem rendelkezők körében mindegyik hipotézisünk beigazolódott. Ez azt bizonyítja, hogy vannak olyan nyelvészeti kérdéskörök, amelyek esetében nem elegendő az összes anyanyelvi beszélő ítélete alapján tesztelni a hipotéziseket, hanem meg kell találni azokat a beszélőket, akiknek az ítéleteit leginkább befolyásolhatják a tesztelt változók. Ez különösen igaz a partikula használatára, megítélésére, amely nagy variabilitást mutat, hiszen a beszélők egy része elutasítja vagy konzisztensen preferálja a *V volna-e* vagy a *V-e volna* szerkezetet. Őket várhatóan az egyéni preferenciájuk sokkal jobban befolyásolja, mint a grammatikai változók. Ezért is kiemelten fontos, hogy megtaláljuk azokat a beszélőket, akiket várhatóan az általunk tesztelt grammatikai változók leginkább befolyásolnak, ehhez azonban fontos, hogy előre meghatározott, jól átgondolt kritériumokat használjunk.

A kérdőív eredményei azt mutatják, hogy a mátrixpredikátum jellege és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikátúra együttes hatásának vizsgálatával kaphatunk teljes képet arra vonatkozóan, hogy mi befolyásolja leginkább az egyik szerkezetet sem elutasító, illetve konzisztens preferenciával nem rendelkező beszélőket.

Az alábbi táblázatban összefoglaljuk a felmérésünk legfontosabb eredményeit. Ha a hipotézis az adott kiértékelési fázisban igazolódott, egy pipát (✓), ha pedig nem, egy ikszet (×) használtunk, továbbá a statisztikailag szignifikáns eredményeket félkövérrel jelöltük.

	1. összes (n = 104)	2. egyik szerkezetet sem elutasítók (n = 85)	3/i. konzisztens preferenciával nem rendelkezők (n = 34)
H1. bizonytalanság/információhiány + az esemény megtörtént: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	✓ t(311) = 0,48; p>0,05	✓ t(254) = -0,84; p>0,05	✓ t(101) = -0,05; p>0,05
H2. bizonytalanság/információhiány + az esemény nem történt meg: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	× t(311) = -1,63; p>0,05	✓ t(254) = -3,88; p<0,05	✓ t(101) = -3,39; p<0,05
H3. idézett + megtörtént: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	× t(311) = 0,62; p>0,05	× t(254) = -0,48; p>0,05	✓ t(101) = 2,42; p<0,05
H3. idézett + nem történt meg: <i>V volna-e</i> vs. <i>V-e volna</i>	× t(311) = 0,17; p>0,05	× t(254) = -1,32; p>0,05	✓ t(101) = 2,64; p<0,05
H4. bizonytalanság/információhiány + <i>V volna-e</i> : megtörtént vs. nem történt meg	✓ t(311) = -0,15; p>0,05	✓ t(254) = 0,1; p>0,05	✓ t(101) = -0,089; p>0,05

H4. bizonytalanság/információhiány + V-e <i>volna</i> : megtörtént vs. nem történt meg	✓ t(311) = -4,02; p<0,05	✓ t(254) = -4,12; p<0,05	✓ t(101) = -3,26; p<0,05
H5. idézett + V <i>volna</i> -e: megtörtént vs. nem történt meg	✓ t(311) = -1,07; p> 0,05	✓ t(254) = -0,69; p>0,05	✓ t(101) = -0,18; p>0,05
H5. idézett + V-e <i>volna</i> : megtörtént vs. nem történt meg	✓ t(311) = -1,67; p>0,05	✓ t(254) = -1,61; p>0,05	✓ t(101) = -0,52; p>0,05

13. táblázat

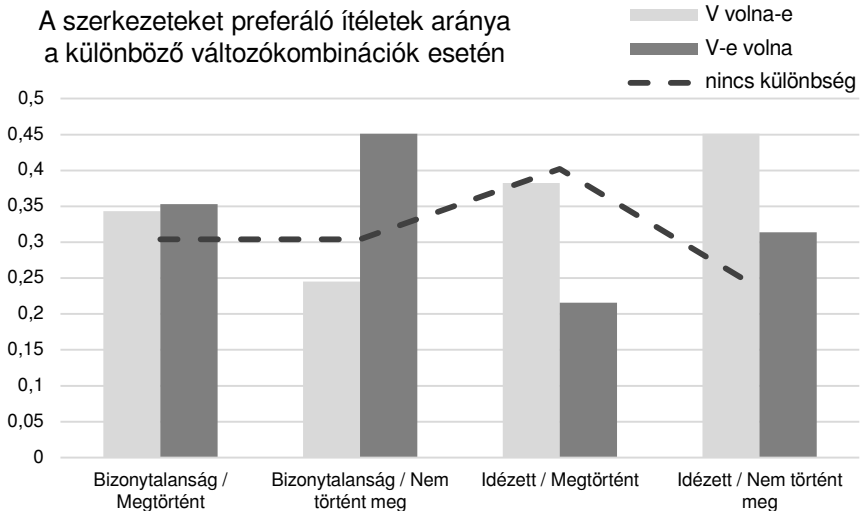
A különböző változók hatása a szerkezetek elfogadhatóságára

Ugyanakkor fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a nem szignifikáns t-teszt eredmények soha nem képesek meggyőzően alátámasztani a nullhipotézist, mely szerint nincs különbség a két szerkezet elfogadhatósága között. Ezért mindenképpen szeretnénk felhívni a figyelmet a táblázat utolsó oszlopára, amelyből látszik, hogy amíg az első lépésben szinte egy változókombinációban sem volt tapasztalható szignifikáns különbség, addig az utolsó oszlopban négy esetben tapasztaltunk az elfogadhatóságban szignifikáns különbséget, ahogyan azt előzetesen vártuk.

A statisztikai teszt eredményeinek megerősítésére vizsgáltuk a preferált szerkezet megoszlását a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a szerkezetek között különbséget érzők körében. Az ekkor kapott eredmények megerősítik a statisztikai t-teszt eredményeit. Az utolsó lépcsőfokon az ítéletek 45%-ában preferálták a beszélők a V-e *volna* szerkezetet azokban az esetekben, amelyekben a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejezett ki és az esemény nem történt meg, míg a két szerkezetet közel ugyanannyiszor preferálták abban az esetben, amikor a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejezett ki és az esemény megtörtént. Szintén 45% volt a csoporton belül a V *volna*-e-t preferáló ítéletek aránya azokban az esetekben, amelyekben beszélő egy kérdés vagy egy vita tárgyát idézi, és az esemény nem történt meg. Összességében is elmondható, hogy a beszélők a V *volna*-e-t preferálták az ítéletek jelentős részében az idézett esetben. Az alábbi ábrán szürke vonallal jelöltük azokat az eseteket, amikor a két szerkezetre érkezett ítéletek közötti különbség nulla volt. A két szerkezetre érkezett ítélet különbsége a legkisebb arányban az idézett esetben volt nulla, amikor az esemény nem történt meg, míg a legmagasabb arányban akkor, ha megtörtént. A bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátum esetében ez az arány mindkét esetben (esemény megtörtént/nem történt meg) 30% volt. Az adatok összességében a V *volna*-e-t az ítéletek 36%-ában, a V-e *volná*-t 33%-ban preferálták, míg az ítéletek 31%-ában ugyanazt a pontszámot kapta a beszélőktől mindkét szerkezet, ugyanakkor ez a megközelítőleg kiegyenlített arány a különböző változókombinációk esetében nem figyelhető meg (kivéve a bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátum esetében, ha az esemény megtörtént). Ez tovább erősíti azt, hogy a tesztelt változóknak erős hatásuk van a beszélők preferenciájára és a szerkezetek megítélésére.

A t-próba mellett a preferencia szignifikanciájának tesztelésére binomiális próbát végeztünk. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a t-tesztet alkalmasabbnak tartjuk ilyen elemszámnál a hipotézisek tesztelésére, annak eredményeit a binomiális teszt

csak megerősítheti, hiszen az utóbbi nem érzékeny az ítéletek közötti különbségek mértékére. A bizonytalanságot/információhiányt kifejező mátrixpredikátum esetén abban az esetben, amikor az esemény nem történt meg, 95%-os kétoldali szignifikanciaszinten, ha a választások véletlenszerűek lennének, az egyes szerkezeteket preferáló ítéletek száma [27,44] közé esne. A *V volna-e*-t preferáló ítéletek száma 25, míg az *V-e volná-t* preferálóé száma 46. Mivel mindkét érték a kritikus tartományba esik, így a binomiális teszt eredménye megerősíti a t-teszt eredményét, azt mutatja, hogy az eredmények nem véletlenszerűek. Az idézett esetben, amikor az esemény megtörtént, ugyanez a tartomány [23,38]. Az *V volna-e*-t preferáló ítéletek száma ebben az esetben 39, míg az *V-e volná-t* preferálóké 22. Mivel mindkét szám az intervallumon kívüli, kritikus tartományba esik, így a nullhipotézist elvetve, a binomiális teszt alapján is kijelenthető, hogy a beszélők ítéletei nem véletlenszerűek voltak, azt a grammatikai változók befolyásolták.

6. ábra

A szerkezeteket preferáló ítéletek megoszlása a különböző változókombinációk esetén a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a szerkezetek között különbséget érzők körében

A kérdőívben kapott eredmények átfogó magyarázata túlmutat a tanulmány kezein. Azt azonban szeretnénk megjegyezni, hogy úgy gondoljuk, hogy a dolgozatban bemutatott eredményekre szemantikai/pragmatikai magyarázat adható, annak ellenére, hogy a két mátrixpredikátum-típus között szintaktikai különbségeket is azonosítottunk. Ha ez csupán szintaktikai kérdés lenne, akkor azt várnánk, hogy a mátrixpredikátum típusa önmagában képes legyen meghatározni a szerkezetek elfogadhatóságát egymáshoz viszonyítva. Ám míg a bizonytalanságot kifejező mátrixpredikátum esetében számít az implikátúra, hiszen a válaszadók eltérő módon

ítélik meg a két szerkezetet implikatúrától függően, addig az idézett esetben az implikatúra nem változtat a szerkezetek egymáshoz viszonyított megítélésén. Tehát mivel az implikatúra – ami nem a mondott, hanem csupán a sugallt jelentés része, így a mondat szintaktikai szerkezetét nem változtathatja – jelentős hatással van az elfogadhatóságra, ezért ez alátámasztja, hogy a szemantika/pragmatika területén kell a továbbiakban keresnünk a magyarázatot. Ezt tovább erősíti az a tény, hogy az egyes beszélők értékelései között is nagy variabilitást tapasztaltunk. Ezért további kutatásokkal célunk megvizsgálni, hogy a jelen felmérésünk alapján talált tendenciák megfigyelhetőek-e olyan mondatokban, amelyekben az *-e* kérdő partikula a főmondatban szerepel. Olyan mondatokat tervezünk vizsgálni, amelyekben nem mátrixpredikátumot használunk, hanem a kontextus segítségével határoznánk meg, hogy a beszélő bizonytalanságát/elmékedését fejezi ki, vagy pedig egy tényleges választ vár a feltett kérdésre. A felmérésben lehetőséget biztosítunk a válaszadónak, hogy kifejtthessék a véleményüket a tesztelt mondatokkal kapcsolatban azért, hogy még árnyaltabb képet kaphassunk a vizsgált szerkezetek elfogadhatóságával kapcsolatban. Amennyiben a jelen tanulmányunkban bemutatott eredményekhez hasonló tendenciákat sikerül kimutatni főmondatokban is, akkor az tovább erősíti azt a hipotézist, hogy a mátrixpredikátum jelentése, és nem a beágyazás típusa, vagy a mondat szintaktikai szerkezete befolyásolja a beszélők ítéleteit. Ez pedig tovább erősítené egy szemantikai/pragmatikai magyarázat plauzibilitását.

6. Konklúzió

A tanulmányunk legfontosabb célja annak leírása volt, hogy az anyanyelvi beszélők hogyan ítélik meg a kérdő partikula használatát a múlt idejű feltételes módú igealakot tartalmazó beágyazott mellékmondatokban. Az előzetesen feltételezett különbségeket a mátrixpredikátumok jellegéhez társítottuk, amely alapján valószínűsítettük, hogy a vizsgált szerkezetek (*V-e volna*, *V volna-e*) elfogadhatóságát leginkább a mátrixpredikátum jellegének és a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikatúrának az együttes hatása befolyásolja. Ezeket az előzetes feltételezéseket felméréssel igazoltuk. Míg az összes kitöltő válaszait vizsgálva elmondható, hogy alig okoztak szignifikáns különbséget a tesztelt nyelvi változók, addig a konzisztens preferenciával nem rendelkezők, de a szerkezetek között különbséget érzők esetében minden hipotézis beigazolódtott. Ez alátámasztja, hogy bizonyos csoportokban a szerkezetek elfogadhatóságára grammatikai változók is hatással vannak, tehát az *-e* pozíciójában tapasztalt variáció nem csak stílus vagy regiszter kérdése. Annak a részletes magyarázatát nem kíséreltük meg, hogy pontosan miért részesíti előnyben a beszélők egy része a *V-e volna-t*, ha a mátrixpredikátum bizonytalanságot/információhiányt fejez ki és a beágyazott feltételes mondat mellékmondata azt implikálja, hogy az esemény nem történt meg. Elmondható, hogy a beágyazott mondat feltételt megfogalmazó mellékmondata által kiváltott implikatúra nem változtat azonban a szerkezetek egymáshoz viszonyított megítélésén, ha a beszélő a beágyazott feltételes mondatban egy vita vagy egy kérdés tárgyát idézi. A konzisztens preferenciával nem rendelkezők körében ezekben az esetekben a *V volna-e* volt elfogadhatóbb.

Korábban még senki nem foglalkozott mélyebben azzal, hogy a partikula használatát hogyan befolyásolják a demográfiai adatok. Tanulmányunkban ezt a hiányt

is szerettük volna (részben) pótolni. A felmérés eredményeinek értékelése során azt találtuk, hogy a 18–39 éves korosztályban a *V-e volna* bizonyult szignifikánsan elfogadhatóbbnak, míg a 40 év feletti korosztályban a *V volna-e*. A *Demográfiai adatok* című fejezetben közöltünk a nemek közötti és a megyék közötti különbségekre vonatkozó adatokat, amelyek ugyan nem átfogó jellegűek, mégis felvetik annak lehetőségét, hogy a partikula használata területenként eltérő lehet. Az adatokból kitűnt, hogy a fiatalabb beszélők nagyobb arányban tartoznak a konzisztens preferenciával nem rendelkezők közé, valamint, hogy az életkor csökkenésével a *V-e volna* szerkezet elfogadhatósága növekszik. Ez felveti azt, hogy a nyelvben változás mehet végbe a szerkezetek elfogadhatóságát illetően. A kapott eredmények pontos magyarázata is a jövőbeli kutatásaink tárgyát képezi.

Hivatkozások

- É. Kiss Katalin 2004. *Anyanyelvünk állapotáról*. (Osiris Könyvtár) Budapest: Osiris.
- É. Kiss Katalin 2014. Kérdő mondatok változásai. In É. Kiss Katalin (szerk.) *Magyar generatív történeti mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 47–52.
- Fábricz Károly 1981. Az *-e* partikula. *Magyar Nyelvőr* **105/4**:447–451.
- Gallasy Magdolna 2003. Mondattörténet. In Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) *Magyar nyelvtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó. 251–267.
- Grétsy László – Kemény Gábor (szerk.) 2005. *Nyelvművelő kézisztár*. 2., javított és bővített kiadás. (A magyar nyelv kézikönyvei 9) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Gyuris Beáta 2016. A magyar nyelv tagadószós eldöntendő kérdő mondatainak jelentéséhez. *Jelentés és Nyelvhasználat* **3**:169–190.
doi:10.14232/JENY.2016.1.8.
- Gyuris, Beáta 2017. New perspectives on bias in polar questions: A study of Hungarian *-e*. *International Review of Pragmatics* **9/1**:1–50.
doi:10.1163/18773109-00000003.
- Kálmán László 2015. Jól hangzott is volna, ha nem így mondtam volna. Weboldal. *Nyelv és Tudomány*. <https://www.nyest.hu/hirek/jol-hangzott-is-volna-br-ha-nem-igy-mondtam-volna> [2022. augusztus 23.].
- Kassai Ilona 1994a. Az *-e* kérdőszó vándorlásai. In Kemény Gábor – Kardos Tamás (szerk.) *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. (Linguistica. Series A. Studia et Dissertationes 16) Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. 125–130.
- Kassai Ilona 1994b. Nyelvi norma és nyelvhasználat viszonyáról az *-e* kérdőszó mondatbeli helye(i) kapcsán. *Magyar Nyelv* **90/1**:42–48.
- Kenesei István 1992. Az alárendelt kérdések szerkezeti tulajdonságai. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 691–694.
- Ladd, D. Robert 1981. A first look at the semantics and pragmatics of negative questions and tag questions. In Roberta A. Hendrick – Carrie S. Masek – Mary Frances Miller (szerk.) *Papers from the 17th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago Linguistic Society. 164–171.
- Nádasdy Ádám 2001. A név előtti névelő. *Magyar Narancs* **2001/11/08**:52.
http://seas3.elte.hu/olddelg/publications/modern_talking/19.html.

- Oravecz, Csaba – Tamás Váradi – Bálint Sass 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In Nicoletta Calzolari – Khalid Choukri – Thierry Declerck – Hrafn Loftsson – Bente Maegaard – Joseph Mariani – Asuncion Moreno – Jan Odijk – Stelios Piperidis (szerk.) *Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14)*. Reykjavik: European Language Resources Association (ELRA). 1719–1723.
- Sándor Lilla Kamilla 2021. *Az -e kérdő partikula mondatbeli helye a magyarban*. OTDK dolgozat.
- Schirm Anita 2006. Az -e kérdő partikula nyomában. In Gárgyán Gabriella – Sinkovics Balázs (szerk.) *LingDok 5. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola. 131–153.
- Schirm Anita 2014. A többszörös „-e” kérdőszó. Weboldal. *Nyelv és Tudomány*. <https://www.nyest.hu/hirek/a-tobbszoros-e-kerdoszo> [2022. augusztus 23.].
- Simonyi Zsigmond 1882. *A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. Második kötet. Az alárendelő kötőszók első fele. A hogy és -e kötőszók*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Függelék

A felmérés mondatai	összes adat		nem utasítja el egyik szerkezetet sem		nincs preferencia, de érez különbséget	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Kérdéses, hogy János kapott volna-e kitüntetést, ha nincsenek befolyásos kapcsolatai.	4,72	1,55	4,83	1,48	4,94	1,54
Kérdéses, hogy János kapott-e volna kitüntetést, ha nincsenek befolyásos kapcsolatai.	4,25	1,90	4,55	1,64	4,41	1,62
Nem tudom, hogy Péter kapott volna-e segítséget a felkészülésben, ha megkéri a tanárát.	4,20	1,70	4,27	1,60	4,06	1,65
Nem tudom, hogy Péter kapott-e volna segítséget a felkészülésben, ha megkéri a tanárát.	4,44	1,87	4,82	1,56	4,62	1,63
Arról beszélgettek, hogy Anna kapott volna-e szerepet, ha nem támogatja a filmet.	4,15	1,69	4,24	1,56	4,29	1,49
Arról beszélgettek, hogy Anna kapott-e volna szerepet, ha nem támogatja a filmet.	4,03	1,85	4,29	1,63	3,85	1,60
Arról vitáztak, hogy a vállalat kapott volna-e engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.	4,31	1,71	4,38	1,60	4,41	1,48
Arról vitáztak, hogy a vállalat kapott-e volna engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.	4,29	1,92	4,64	1,63	4,03	1,64

A felmérés mondatai	összes adat		nem utasítja el egyik szerkezetet sem		nincs preferencia, de érez különbséget	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Kérdéses, hogy az ismerőse járt volna-e Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliőkat.	3,80	1,74	3,80	1,64	3,26	1,60
Kérdéses, hogy az ismerőse járt-e volna Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliőkat.	4,17	1,91	4,45	1,69	4,03	1,62
Nem tudom, hogy az idős bácsi járt volna-e terápiára, ha nem hal bele a műtétbe.	3,91	1,87	3,86	1,80	3,74	1,68
Nem tudom, hogy az idős bácsi járt-e volna terápiára, ha nem hal bele a műtétbe.	4,37	1,81	4,75	1,50	4,68	1,47
Azt vitatták, hogy Bence járt volna-e egyetemre, ha a szülei nem kényszerítik rá.	3,99	1,82	4,06	1,74	4,29	1,61
Azt vitatták, hogy Bence járt-e volna egyetemre, ha a szülei nem kényszerítik rá.	4,02	1,85	4,27	1,62	4,18	1,55
Arról beszélgettek, hogy járt volna-e kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá.	4,28	1,67	4,33	1,58	4,62	1,30
Arról beszélgettek, hogy járt-e volna kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá.	4,27	1,74	4,58	1,47	4,00	1,52
Kérdéses, hogy a Kati csatlakozott volna-e a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni.	4,10	1,77	4,20	1,65	4,00	1,48
Kérdéses, hogy a Kati csatlakozott-e volna a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni.	3,98	1,98	4,30	1,78	3,79	1,82
Nem tudom, hogy Bence csatlakozott volna-e hozzánk, ha szólunk neki.	4,55	1,68	4,64	1,57	4,47	1,69
Nem tudom, hogy Bence csatlakozott-e volna hozzánk, ha szólunk neki.	4,62	1,77	4,94	1,41	4,85	1,48
Azt a kérdést tette fel, hogy az ország csatlakozott volna-e a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra.	4,41	1,62	4,51	1,47	4,74	1,16
Azt a kérdést tette fel, hogy az ország csatlakozott-e volna a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra.	4,22	1,89	4,55	1,60	4,00	1,67
Arról vitatkoztak, hogy László csatlakozott volna-e a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát.	4,23	1,73	4,27	1,62	4,56	1,50
Arról vitatkoztak, hogy László csatlakozott-e volna a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát.	4,18	1,82	4,48	1,55	4,12	1,65

A felmérés mondatai	összes adat		nem utasítja el egyik szerkezetet sem		nincs preferencia, de érez különbséget	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
18-39 éves						
Kérdéses, hogy János kapott volna-e kitüntetést, ha nincsenek befolyásos kapcsolatai.	4,60	1,53	4,70	1,48	4,65	1,65
Kérdéses, hogy János kapott-e volna kitüntetést, ha nincsenek befolyásos kapcsolatai.	4,59	1,68	4,55	1,66	4,15	1,67
Nem tudom, hogy Péter kapott volna-e segítséget a felkészülésben, ha megkéri a tanárát.	3,90	1,66	4,08	1,60	3,92	1,60
Nem tudom, hogy Péter kapott-e volna segítséget a felkészülésben, ha megkéri a tanárát.	4,87	1,60	4,88	1,59	4,50	1,75
Arról beszélgettek, hogy Anna kapott volna-e szerepet, ha nem támogatja a filmet.	3,76	1,60	3,92	1,55	3,92	1,41
Arról beszélgettek, hogy Anna kapott-e volna szerepet, ha nem támogatja a filmet.	4,36	1,65	4,33	1,61	3,73	1,59
Arról vitáztak, hogy a vállalat kapott volna-e engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.	3,90	1,70	4,11	1,62	4,23	1,42
Arról vitáztak, hogy a vállalat kapott-e volna engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.	4,74	1,60	4,75	1,56	4,23	1,50

A felmérés mondatai	összes adat		nem utasítja el egyik szerkezetet sem		nincs preferencia, de érez különbséget	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Kérdéses, hogy az ismerőse járt volna-e Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliőkat.	3,53	1,61	3,89	1,60	3,04	1,48
Kérdéses, hogy az ismerőse járt-e volna Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliőkat.	4,57	1,67	4,41	1,72	3,88	1,66
Nem tudom, hogy az idős bácsi járt volna-e terápiára, ha nem hal bele a műtétbe.	3,51	1,79	3,89	1,80	3,46	1,65
Nem tudom, hogy az idős bácsi járt-e volna terápiára, ha nem hal bele a műtétbe.	4,84	1,44	4,73	1,55	4,54	1,56
Azt vitatták, hogy Bence járt volna-e egyetemre, ha a szülei nem kényszerítik rá.	3,64	1,76	4,09	1,78	4,08	1,62
Azt vitatták, hogy Bence járt-e volna egyetemre, ha a szülei nem kényszerítik rá.	4,40	1,55	4,23	1,61	4,15	1,38
Arról beszélgettek, hogy járt volna-e kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá.	3,93	1,69	4,31	1,53	4,46	1,36
Arról beszélgettek, hogy járt-e volna kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá.	4,77	1,42	4,58	1,55	4,00	1,50
Kérdéses, hogy a Kati csatlakozott volna-e a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni.	3,93	1,71	4,23	1,61	4,12	1,42
Kérdéses, hogy a Kati csatlakozott-e volna a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni.	4,20	1,86	4,39	1,83	3,54	1,82
Nem tudom, hogy Bence csatlakozott volna-e hozzánk, ha szólunk neki.	4,29	1,72	4,66	1,56	4,38	1,77
Nem tudom, hogy Bence csatlakozott-e volna hozzánk, ha szólunk neki.	5,01	1,35	5,03	1,38	4,73	1,40
Azt a kérdést tette fel, hogy az ország csatlakozott volna-e a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra.	4,13	1,64	4,44	1,45	4,65	1,26
Azt a kérdést tette fel, hogy az ország csatlakozott-e volna a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra.	4,64	1,65	4,36	1,72	4,19	1,65
Arról vitatkoztak, hogy László csatlakozott volna-e a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát.	3,86	1,69	4,11	1,62	4,27	1,51
Arról vitatkoztak, hogy László csatlakozott-e volna a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát.	4,51	1,59	4,42	1,54	4,12	1,68

A felmérés mondatai	összes adat		nem utasítja el egyik szerkezetet sem		nincs preferencia, de érez különbséget	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
40. életevüket betöltötték						
Kérdéses, hogy János kapott volna-e kitüntetést, ha nincsenek befolyásos kapcsolatai.	4,97	1,59	5,19	1,44	5,9	0,4
Kérdéses, hogy János kapott-e volna kitüntetést, ha nincsenek befolyásos kapcsolatai.	3,56	2,16	4,43	1,66	5,3	1,2
Nem tudom, hogy Péter kapott volna-e segítséget a felkészülésben, ha megkéri a tanárát.	4,82	1,62	4,95	1,47	4,5	1,9
Nem tudom, hogy Péter kapott-e volna segítséget a felkészülésben, ha megkéri a tanárát.	3,56	2,09	4,52	1,57	5,0	1,2
Arról beszélgettek, hogy Anna kapott volna-e szerepet, ha nem támogatja a filmet.	4,97	1,60	5,24	1,14	5,5	1,1
Arról beszélgettek, hogy Anna kapott-e volna szerepet, ha nem támogatja a filmet.	3,35	2,07	4,19	1,69	4,3	1,7
Arról vitáztak, hogy a vállalat kapott volna-e engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.	5,15	1,40	5,29	1,19	5,0	1,6
Arról vitáztak, hogy a vállalat kapott-e volna engedélyt a fejlesztésre, ha időben beküldik a tervezetet.	3,35	2,20	4,14	1,93	3,4	2,0

A felmérés mondatai	összes adat		nem utasítja el egyik szerkezetet sem		nincs preferencia, de érez különbséget	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Kérdéses, hogy az ismerőse járt volna-e Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliőkat.	4,35	1,89	4,43	1,69	4,0	1,9
Kérdéses, hogy az ismerőse járt-e volna Jánoshoz látogatóba, ha nem hagy rá milliőkat.	3,35	2,12	4,05	1,80	4,5	1,5
Nem tudom, hogy az időős bácsi járt volna-e terápiára, ha nem hal bele a műtétbe.	4,74	1,78	4,62	1,75	4,6	1,5
Nem tudom, hogy az időős bácsi járt-e volna terápiára, ha nem hal bele a műtétbe.	3,38	2,09	4,29	1,79	5,1	1,1
Azt vitatták, hogy Bence járt volna-e egyetemre, ha a szülei nem kényszerítik rá.	4,71	1,77	4,95	1,50	5,0	1,4
Azt vitatták, hogy Bence járt-e volna egyetemre, ha a szülei nem kényszerítik rá.	3,24	2,16	3,86	1,96	4,3	2,1
Arról beszélgettek, hogy járt volna-e kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá.	5,00	1,41	5,14	1,15	5,1	1,0
Arról beszélgettek, hogy járt-e volna kezelésre a gyanúsított, ha lehetőséget adnak neki rá.	3,24	1,89	3,95	1,63	4,0	1,7
Kérdéses, hogy a Kati csatlakozott volna-e a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni.	4,44	1,85	4,57	1,63	3,6	1,7
Kérdéses, hogy a Kati csatlakozott-e volna a csapathoz, ha tagdíjat kell fizetni.	3,53	2,16	4,48	1,72	4,6	1,7
Nem tudom, hogy Bence csatlakozott volna-e hozzánk, ha szólunk neki.	5,09	1,48	5,19	1,17	4,8	1,5
Nem tudom, hogy Bence csatlakozott-e volna hozzánk, ha szólunk neki.	3,79	2,23	4,57	1,75	5,3	1,8
Azt a kérdést tette fel, hogy az ország csatlakozott volna-e a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra.	5,00	1,41	5,14	1,01	5,0	0,8
Azt a kérdést tette fel, hogy az ország csatlakozott-e volna a NATO-hoz, ha nem szorul rá a támogatásra.	3,35	2,07	4,10	1,64	3,4	1,7
Arról vitatkoztak, hogy László csatlakozott volna-e a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát.	5,00	1,58	5,05	1,40	5,5	1,1
Arról vitatkoztak, hogy László csatlakozott-e volna a tüntetéshez, ha nem töri el előző nap a lábát.	3,50	2,09	4,10	1,67	4,1	1,6

A szerzőkről

Virovec Viktória a Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatásait a formális szemantika és a pragmatika területein végzi. Fő érdeklődési területe a jövő időre utalás és a modálisok, illetve ezek interakciói.

Elérhetősége: virovecviki@gmail.com

Sándor Lilla Kamilla a Debreceni Egyetem angol nyelv és kultúra tanára, etikatanár szakos hallgatója. A kutatásait a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetének Angol Nyelvészeti Tanszékén végzi.

Elérhetősége: lillakamilla007@gmail.com